

POŠTINA PLAČANA V GOTOVINI

ŽIVLJENJE IN SVET

19 LJUBLJANA 35

ŠTEV. 3.

13. januarja

KNJIGA 17.

ŽIVLJENJE IN SVET — ilustrovan tedenski obzornik

Izhaja ob nedeljah ter stane na leto (dve knjigi) 80 Din, za pol leta (ena knjiga) 40 Din, za četrť leta 20 Din, mesečno 8 Din. Posamezni zvezki se dobivajo po 2 Din

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA: četrtletno 8 tir, polletno 16 tir, celoletno 30 tir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA IN OSTALO INOZEMSTVO letno 1½ dolarja

UREDNIŠTVO IN UPRAVA v Ljubljani, Knafljeva ulica 6
TELEFON št. 3122, 3123, 3124, 3125, 3126. ŠT. HISNEGA TELEFONA 905

UREDNIŠTVO NAČELNO NE VREČA ROKOPISOV

UREDNIK IVAN PODRZAJ

VSEBINA ŠT. 3:

BORBA KOVIN ZA NADVLADO (tma) — Dr. Anton Debeljak: SKOZI CRNO GORO IN CRNOGORICO (3) — PUSKIN (k) — O PRISILNEM JOPIČU IN GUMASTI CELICI (Kako so nekdanji »zdravilci« umobolne - Vg) — SPOSOBNOST SRBSKEGA VOJAKA — NEZNANA KOLEDARSKA DEJSTVA — Cvetko Golar: ZGODBA O KREVSOVEM JURJU (3) — MARIJA BAŠKIRCEVA (K) — NAPREDEK NA MADAGASKARU (k) — Essad beg: ZAROTA ZOPER SVET (3) — Vojteh Lindtner: DRVOJEDKA — ARTHUR PINERO † - k — RUDOLF VON TAVEL † - k — EDINSTVEN DNEVNIK — IZUMI V NARAVI (j. šu) — ALKOHOL IN POTOMSTVO — NAŠ JEZIK (Dr. Fr. Tomšič: Napisano ali napisano?) — TRGOVSKI POMOČNIK, SLAVEN KARIKATURIST (k) — CHARLES LAMB — TEHNIČNI OBZORNIK (Dvižni most z električno oasjo - tma — Kongres na gramofonskih ploščah - tma) — ČLOVEK IN DOM (Ogrevalec vode - tma) — RADIO — SAH — ZA MISLEČE GLAVE — NEKAJ ZA VSE — Na platnicah: HUMOR — KRIZALJKA Z OBRATNICAMI (Crassus) — ANEKDOTE

Slika na ovitku: RUSKA KMEČKA TIPA

Naslovna slika: PETER ŽMITEK: »RUDARJEVA ŽENA«

V prihodnjih zvezkih »ŽIVLJENJA IN SVETA«, bodo izšli poleg že naznanjenih naslednji prispevki:

Restif de la Bretonne — Namakanje v Mezopotamiji osem sto let pred krščansko dobo — Srce Azije — Letalci v živalskem svetu — Stiki med neomikanimi ljudstvi — Sikar Leopold Robert — Vojak Cristóbal de San Vicente in Don Quijote — Vohunske modrije — Smejemo se, pa ne vemo zakaj — S kakšnimi sredstvi grači tehnika — V Brugah — Nov tip majhnega avtomobila — Umetnost rezanja i. dr.

IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA
V LJUBLJANI — NJEN PREDSTAVNIK FRAN JEZERŠEK

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 3.

V LJUBLJANI, 13. JANUARJA 1935

KNJIGA 17.

P.Ž.
1922.

PETER ŽMITEK

RUDARJEVA ŽENA

BORBA KOVIN ZA NADVLADO

Kovine so tihe, skromne služabnice človeka. Kjerkoli je treba premagovati težke upore, nadvladati ogromne sile ali oblikovati občutljive predmete, izvršujejo one naloge, ki jim ostale snovi niso kos. Učinkom kovin se skoro nihče ne čudi; zde se nam kar samo ob sebi umljivo. Zrasle v globokem naročju zemlje, očiščene in pretopljene v ognju, niso mogle vzbuditi v človeku onega čuvstva ljubezni in hvaležnosti, katerega so deležne snovi, ki nastajajo in preminevajo pred njegovimi očmi. One so mrtva materija, ki ga v notranjosti pušča hladnega. Ni je pesmi, ki bi opevala lepoto in pristnost navadne, nežlahtne kovine.

Danes, ko si življenja brez kovin ne moremo več predstavljati, se le redko zamislimo v dobe, v katerih je imela kovina povsem drugačen ter podrejen pomen.

Izmed kovin je najstarejši bron, zlitina iz bakra in kositra (današnje ime je okrajšava za »aes Brundisium«, kovina iz Brindisija). V bronasti dobi so iz njega izdelovali vse kovinske predmete. Mnoga stoletja pozneje so iz njega vliвали zvonove in še kasneje topove. In ker nanj skoraj ne vplivata zrak in voda, so že davno iz njega vliвали spomenike, katere prevleče kmalu le zeleni volk ali patina. Vendar prepušča le-ta sijaj kovine ter daje materialu plemenit kovinski videz.

Kmalu za bronom se je pojavilo železo, ki je bilo dolgo časa v primeri z lesom ali kamnom predragoceno (zaradi težavne in nedonosne dobave) ter so ga uporabljali le za izdelavo najbolj potrebnih izdelkov, za orožje, orodje, razne poljedelske priprave in umetnine. Kajti uporaba kovnega železa — drugih vrst železa tedaj še niso poznali — je bila odvisna od kulturne stopnje posamezne dežele. Cezar omenja, da sta bila tedaj, ko je prispel v Britanijo, torej petdeset let pred našim štetjem, ondodnemu prebivalstvu zlato in železo enako vredni kovini. Prebivalci so namreč posedovali le tolikšne množine teh kovin, kolikor so jim ju prinašali trgovci. Čeprav je bila Anglija pred petdesetimi leti prva glede pridobivanja železa na svetu, je vendarle zadnja spoznala načine za tehniško dobavo železa.

Za železom je spoznalo človeštvo med, zlitino bakra s cinkom. Že l. 330. pr. Kr. je bil zapisal Aristotel: V Indiji kopljejo baker, ki se razlikuje od zlata le po okusu. Medtem, ko moremo iz zlatih posod prijetno piti, dajejo posode, ki vsebujejo baker, pijači neprijeten okus. Zato priporoča okus pijač kot sredstvo za razlikovanje obeh kovin. Kmalu za medjo so spoznali še kovini svinec in kositer. Toda vse te kovine in zlitine je premagala navidezno najskromnejša izmed njih: železo. Njegove izredne lastnosti, njegova uporabnost pri izdelavi različnih predmetov, so bila človeku najmogočnejši vzgon, da je usmeril vso svojo pridnost in inteligenco na vprašanje: kako zboljšati predelavo in povečati pridobivanje železa? In če se ozremo na razvoj te kovine, vidimo, da se je z vsako zboljšavo zvečala njena uporaba.

Ko so gradbeniki gotike in renesance pri gradnji vedno večjih in smelejših obokov in kupol zrlj z rastočim nezaupanjem na takratni edinstveni gradbeni material, na kamen, se niso mogli premagati, da ne bi rabili železa v obliki palic za prepričitev obočnih premikov in za vezavo kamenitih kupol. Z železnim obročem sta speti l. 1523, zgrajeni kupoli Markove cerkve v Benetkah in mlajša Michelangelova kupola Petrove cerkve v Rimu. Portal Ste-Genevieve in kolonade v pročelju Louvra pa vsebujejo že toliko železa, da bi se brez njega dobesedno razsule. Toda gorje stavbeniku, ki bi tedaj drzko razkazoval železo na fasadi! Le na skrivaž so smeli zaupati sivi kovini toli važen posel.

Ali močni hlapec, ki se s plemenito stavbno umetnostjo ni smel družiti, se je na drugačnem, precej sorodnem poprišču kaj kmalu popolnoma uveljavil: pri gradnji mostov. Kje in kdaj je nastal prvi železni most na svetu, tega danes ne vemo več, kajti njega vznik je zakopan v tmini izven evropskih izročil. Že l. 1667. je opisal znameniti jezuit A. Kircher v delu »China monumentis illustrata« železni verižni most, ki so ga baje postavili v Kristusovih časih blizu mesta Kingtung. Sedemdeset let pred izidom Kircherjevega dela je bil napravil benečanski inženjer Favst Veranti načrt za vliivanje mostov, stropov in streh iz sirovega železa.

leza, ki so ga tedaj pričeli pridobivati v plavžih. To je bila prav za prav prva dobava železa na debelo. Vendar je trajalo 200 let, preden je dozorela Verantijeva ideja. L. 1877. je bil izročen prvi litoželezni most pri mestu Ironbridge (zanimivo poimenovanje mesta po mostu: Železni most!) čez reko Severn prometu. Slični most so 16 let pozneje zgradili v Šleziji. Okoli l. 1800. so v Evropi in Ameriki železni mostovi že vidno izpodrinili kamenite. Ko se je v plavžarstvu razvil postopek, ki je omogočil predelavo sirovega železa v kovno železo, je le-to kaj kmalu izrinilo prvo. Ker se je kovnemu železu kmalu pridružilo valjano, so po letu 1880. skoro povsem prenehali z vlivanjem železa.

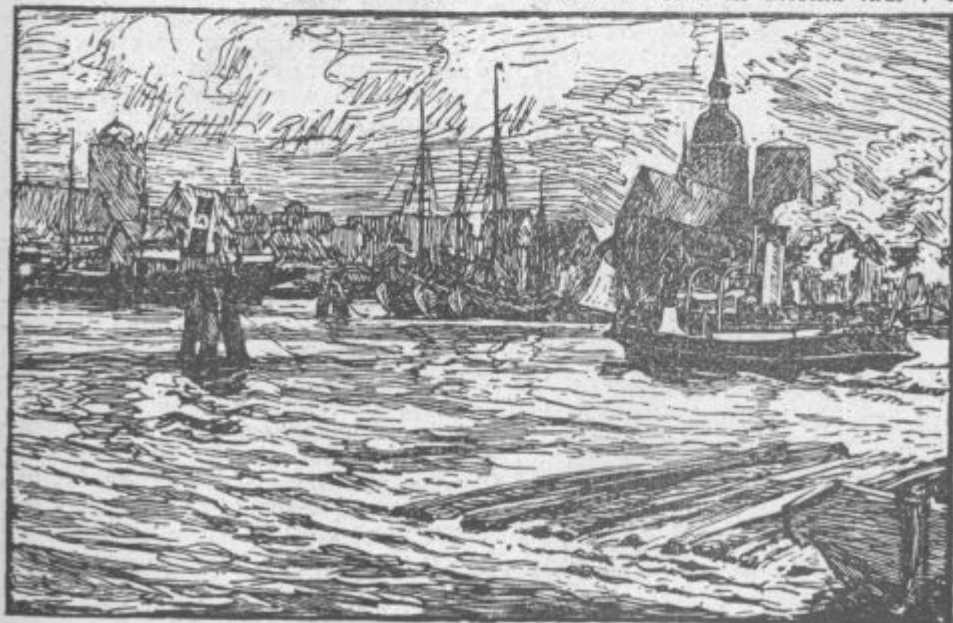
Stavbarstvo, dasi obteženo s tisočletno tradicijo, se v očigled doseženim uspehom v gradnji mostov, ni moglo izogniti vplivom »nove« gradbene tvarine. Tudi tu je spočetka zagospodovalo lito železo. Iz njega so napravili čitalnične dvorane Ste-Genevieve in National v Parizu, borzo in muzej v Berlinu ter univerzitetno avlo v Oxfordu. Poleg teh večjih stavb je vzniknilo tedaj mnogo litoželeznih pročelij in spomenikov; v Ameriki je vzrasla v njem kar cela antična, baročna in gotska tektonika.

Doba kovnega železa ima na ogromnih svetovnih razstavah v Lon-

donu (1851), Dunaju (1874) in Parizu (1888) ter v 300 metrov visokem Eifelovem stolpu v Parizu svoje najizrazitejše simbole.

Prav v letih, ko je želo železo največje triumfe, so ga začele izpodrivati druge kovine. Razvoj kemije, metalurgije in elektrotehnike je povzročil precejšno preorientacijo. Do vedno večje veljave je prišel zopet baker, ki je sicer v bronu kot kovini za topove živel skrito, toda spoštljivo življenje. Saj je na primer narasla le množica knjig, ki so obravnavale razne načine vlivanja bronu, tako mogočno, da bi z njimi mogli napolniti zajetno knjižnico. Njemu se je pridružil še aluminij, kovina, ki so ji obetali največjo prihodnost. Toda kljub temu se uporaba in pridelava železa — najbolj gospodarnostne kovine sploh — nista zmanjšali.

Novo zmagoslavje pot železu in jeklu je vtrlo zopet stavbarstvo, ker se je posebno jeklo vedno bolj uveljavljalo pri vseh močno obremenjenih gradbenih enotah. Že ob koncu minulega stoletja so se bili brezizjemno uveljavili jekleni nosilci stropov ter okenskih in vratnih opor. Polagoma so nastale stavbe s sistematično izoblikovanimi skeleti iz jekla in betona, ki jih je izpolnjeval lahek in luknjičav material. Le-ta je imel drugotno vlogo; služil je zgolj toplotni osamljivosti in omejeval prostor. V Ameriki in deloma tudi v Ev-

T. Schultze-Jasmer

V PRISTANIŠČU (lesorez)

ropi so zrastle nebotičniki; največji Empire State Building je visok 380 metrov; prekosila ga bo kmalu 450 metrov visoka Sovjetska palača.

Ce usmerimo vnovič pogled iz naše dobe v prvo polovico devetnajstega stoletja, si skoro ne moremo predstavljati stroškov, ki so nastali pri napravi modelov za en sam litoželezni most. Zato se ne smemo čuditi, da se je vlivanje železa vedno bolj umikalo smotrenjšim postopkom ter se še danes vidoma umika varenju. To trditev nam najlepše ponazori primer. Med tem ko so še nedavno morali ogromna ogrodja ladijskih motorjev na surovo olje vlivati v tovarnah, jih danes iz enostavnih gradbenih delov, iz pločevine in nosilcev, zvarijo kar na licu mesta — v ladji. Z varenjem ni torej dosežen prihranek samo v denarju in na času, temveč tudi v teži, ki pomeni v ladjegradbi alfo in omego.

Poleg uspehov jekla v gradbeni stroki, ki nam postanejo razumljivi, če si predočimo le drzko obliko modernega mostu ali visoke stavbe, so nam ostali uspehi v borbi za dosego vedno bolj zmognih vrst železa in jekla, ki se skrivata očem javnosti, vrši v laboratorijih, še precejšnja uganka. Tu preizkušajo izvežbanj tehniki topljivost elementov ogljika, kroma, niklja, mangana, volframa, zirkona itd. v železu v zvezi s segrevanjem, ohlajanjem in drugačnimi fizikalnimi operacijami. Tehnični in gospodarstveni vplivi tukaj doseženih uspehov so neprecenljive važnosti. Da so nam postali telefon, telegraf, radio, letalo, podmornica in elektromotorji nekaj vsakdanjega, se moramo zahvaliti le žlahtnim vrstam jekla, kojih odpornost, žitkost in trdnost rastejo od leta do leta. Elektrolitsko železo, ki ga pri 120° C iz raztopine železove soli izloči električni tok je idealno železo za elektromagnete. Motor z učinkom $\frac{1}{3}$ konjske sile zveča po zamenjavi navadnega železa z elektrolitskim svoj učinek na 1 in $\frac{1}{3}$ konjske sile. Tudi današnja kemijska industrija si brez žlahtnih vrst jekla ne moremo zamisliti. Dobava dragocenih in v poljedelstvu koristnih dušikovih spojin bi bila brez njih zelo otežkočena. Še nedavno so bili inženjerji prepričani, da ne drže narni kotli več ko 20 atmosfer pritiska. Danes niso redke naprave s kotli, ki vzdržijo 100 atmosfer ter so se celo že kotli, ki vzdržijo pritisk 200 atmosfer uveljavili.

Toda tehnika in znanost nista rešili zgolj kemijsko-tehniške plati kovin samih, marveč sta posvetili kar največjo pažnjo sigurnosti kovinskih konstrukcij. Dokler so bila izkustva glede trdnosti in vzdržljivosti ali skratka zmogljivosti kovin še majhna, smo bili prisiljeni k potratu. Kajti varnostni predpisi zahtevajo, da mora biti vedno zadosteno tako zvanemu varnostnemu koeficientu. In če zmogljivosti ne poznamo smo pač prisiljeni k previšni uporabi kovin.

Ko smo sedaj prešli razvoj strojne industrije, elektrotehnike, ladjedelstva in stavbarstva, obrnimo še za hip pogled na kovinsko opravo. Čeprav jo bolnice in vojašnice s pridom uporabljajo že dolga desetletja, si vendar ni mogla utreti poti v zasebna stanovanja in v pisarne vse dotlej, dokler niso vsaj deloma prenehali predsodki, češ, da je kovina mrzla, trda in okorna.

Danes smo prepričani, da je kovinska opravo praktična, udobna ter trajna. Zato je tudi padel pri nji pokost, ki je na stotero načinov hotel pričarati kovini videz lesa. Saj pa tudi naravno izgubljeni kovini ni moči odrekati estetskega učinka, zlasti še ko jo srečujemo v zdravniških posvetovalnicah, v pisarnah in v trgovinah.

Razvoj kovin nam tudi zgovorno pričča, da se posamezne države ne smejo opirati izključno na bogostjo zemlje. Kajti z zanemarjanjem duševnega dela in njih prebivalcev, jim bo slej ko prej zraslo bridko razočaranje. Kdor bi si na primer drznil prerokovati s solitrom obogateljem prebivalcem republike Čile, da bodo zašli v bedo, ker jim bo postal nevaren zrak — snov brez cene — tega bi še pred vojno zasmehoval ves svet. In danes? Danes dobivamo iz zraka vse važne dušikove spojine!

Dejstva, da so se s požlahtitvijo kovin in z umno izrabo sirovin marsikatero države bistveno opomogle, govore jasno dovolj, da v tem pogledu ni kazno čakati križem rok. Ali bomo pustili baker v navadnem stanju ali mu bomo dodali nekoliko kovine berilija ter mu s tem podvojili vlačnost ter zvečali trdnost in odpornost? Ne, ker bi s tem škodovali sebi!

O kovinah velja torej, da morajo preden se uveljavijo prestati »vice«. Dokazati morajo, če odgovarjajo zahtevam po naredbu ter dokazati svojo smotrenost in zmogljivost. (tma)

SKOZI ČRNO GORO IN ČRNOGÓRICO

DR. ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

Ob petih zjutraj mi je pred hotelom osnažil čevlje čistač, Grk, ki je že štiri dni za nama pohajal. Rad bi v Ljubljano, če ni tam že preveč čistačev... Čez nekaj ur sva kramljala z načelnikom postaje g. Abramovičem, ki pozna Ljubljano, Novo mesto, Soboto, nato pa smo tándara-mándara oddrdrali po najožjem železniškem tiru v Jugoslaviji z miniaturnim vlakom proti Plavnici. Vozil nas je strojevodja iz našega Trbovlja (pravilnejša in za tujce lažja oblika bi bila: Trebovlje). Svet je pust, peščen, neplođen. Zdržali smo po mostu preko suhe široke Cijevne. V brentah vozijo z vlakom vodo, ker v Plavnici je voda »bolesna«. Pojavlja se rodovitna ravnicca Zete: tobakovo polje, koruza že pospravljena, smokve, murve, trta v brajdah. V Golubovcih je lepo grozdje po 2.50. Kolesar se vozi vstric z našim mlinčkom za kavo in se pogovarja s strojnikom. V spodobni razdalji stoji na straži vrsta visokih topolov.

Ob pol desetih nas čoln prepelje — 25 oseb — po prekopu na parnik »Skenderbeg«, zasidran na Skadrskem blatu. Jezero je potopljeno kraško polje, na plitvinah 2 m globoko, na osrednji ravni 4—7 m, po vrtačah do 44 m, n. pr. Raduško Oko. Iz gladine štrli do 50 otokov, najvišji se imenuje Vranjina gorica; ostale »gorice« so nizke ter obrasle z lovoriko. Po plitvinah stoje pelikani, katerih mast rabijo proti skrnini. Rib je obilo. Posebno slujeta neka postrv in saraga, ker jih ni drugod v Evropi. Saragi pravijo tudi ukljeva. Pri tem imenu se vprašujem, ali ni nastalo po predevu iz: uljkva (oljka, olje). Jeseni vržejo mrežo, 50 ljudi vleče in potegnejo 100.000 kg rib na enkrat.

Naš brod »teče« (čini) 7 milj na uro. Dasi je nebo na tri četrtine zastrto, je ozračje vendar soparno. Orjemo skozi Fučko Blato, široma poraslo z žarom (bičjem), skozi katerega tihotapijo mejaši s tobakom. Čaplja blagoslavlja v poletu konje, pasočé se po presledkastem jezeru.

V Virpazaru stoje parnik »Soko« in tri vlačilke. Izkrčamo se. Čez pol ure pa hajdi proti Ulcinju. Z železnico ali z av-

tom? Z avtom je lepše. 50 Din za 72 km ni drago. Naglo opraviva predjužnik v gostilni, se bogosprimem in pomenim s podporočnikom Hrvojem Gregorinom iz Ljubljane, službujočim na Reki Crnojevića, pa že zdrčimo ob tej plodni, krasni globeli z neugnanim »samohodom«. Crnojeviće omenja zgodovina prvič l. 1331. Radič C. se javlja ko tekmeec Balšičev, vladajoče hiše v Zeti. Eden potomcev, Stjepan, se je poročil s Skenderbegovo sestro (Žis 6. V. 34). Njegov sin Ivan si je izbral za prestolnico Žabljak. Postal je turški vazal in moral dati sina v Carigrad za poroka. Ta se je izpreobrnil v islam in privzel ime Skender. Ivan je sezidal samostan na Cetinju, v katerem je 1493 njegov sin Djuradj osnoval prvo srbsko tiskarno na domačih tleh.

Medtem ko se popenjamo vedno više, spleza spretni sprevodnik na okrov avtobusa in krađe grozdje s trt. Urno ga je doletela kazen: blizu dve uri je moral popravljati pokvarjeni stroj. Pod nami gomezi črna stonoga, ki se ji v mojem rodnem kraju in v Radovljici reče železnica. Razgovarjam se s podporočnikom Derokom, svojim nekdanjim dijakom, ki se je učil francoščine v Loreni, slovenščine pa v Kamniku. Tako smo prekobalili predsedlino Sutorman (Sv. Roman?), 844 m, blizu Rumije, pod katero se je nedavno skrival odmetnik, dokler mu orožniki niso vzkratili vodo, razdrobivši ves led pod vrhuncem.

Thalassa, thalassa! — je marsikdo vzkliknil v svoji notrini, ko se je pred nami razgrnila Barska ravnicca, ki jo cepi potok Željeznica. In z Waltom Whitmanom je ta ali oni čuvstvoval:

O da bi jadral z ladjo,
da bi zapustil to stalno neznošno zemljo,
zapustil utrudljivo enoličnost cest,
pločnikov in hiš,
zapustil tebe, o ti trdna negibna zemlja,
in stopil na ladjo

Da bi jadral, jadral, jadral!

Efekt morsklega prizora nam je nekoliko zabrisal defekt avtomobila, ki je obtičal na klancu ob Toskini vodi.

Pastirček Tomo pravi, da ni več kač, odkar so prinesli z otoka Mljeta nekaj mungov. Tribune de Genève je po Reuterjevi agenciji 26. in 27. VIII. 34 poro-

čala o »srčkanem« otoku Mljetu, koder so ihnevmoni pohrustali vse kače v enem letu, se silno razmnožili ter pričeli delati kvaro pri sadju in vsakršnih jajcih. Menda se ne bo ta kačji sovrag še tod tako razpasel?

Turški napis te gredoč opomni, da je tod gospodoval polmesec. Ob moslimih, vršočih na gumnu, mi je smuknil na um Dalmatinov izrek: Volu, kar vrši, ne zavezuj gobca — kar je pokojni prof. Virbnik rad citiral.

Lepo je pihljaj vetrič, ko smo tih pred 4. uro razsedli v Pristanu (Novi Bar), kjer se na neki stavbi blesti italijanski napis: Compagnia di Antivari. Iz luke vidiš proti severozapadu uvalo Špič, kakor piše Kuglijev potni vodič »Južna Dalmacija«, medtem ko Nar. Enc. rabi obliko Spič. Mnemotehnično smo si njega dni zapomnili, da je ta bivši hospic skrajna južna špica Avstrije. Od Bara jo loči rtič Ratac (Ratac, Rotec, Rtac, kakor najdeš po raznih knjigah) z razvalinami samostana sv. Bogorodice, ki ga je osnovala ob koncu 13. stol. kraljica Jelena iz francoskega rodu. Više štrlita dve turški trdnjavi Haj in Nehaj, o katerih se mi zmeraj hoče dozdevati, da so ju krstili Lučki (gl. početek tega potopisa v lanskem decembru). Od rečice Željeznice dalje stoji Topolica, edino letovališče črnogorske vladarske družine, sedaj pretvorjeno v kmetijsko šolo.

Krasna je dolga peščena obala ali »muljina«, kakor rečejo peščini v Podgorici. V ozadju pa ločiš na gorovju dva pasa: nižja zelena proga obsega — rekel bi — pragozd oljk. To so mogočna, razhrebanja debela, polna luknjic, da jih nehote primerjaš dnu rešeta. Kakor bi jih bile prevotljive svinčenke iz pušk, ki so tod pogosto pokale. Na oljarstvo kaže spotoma velik napis »Marin Frères-Industrie d'Olivés«. Drugi, višji, sivi pas je pa gol gorski greben.

Ker je že urednik »Žisa« v svojem potopisu (avg. in sept. 1934) precej podrobno orisal nekatere kraje, jih meni ne bo treba sedaj. Tako n. pr. Stari Bar, ki je nekoč koval svoj denar. V turški dobi so ga upravljali »naslednji begovi« (P. Šobajić), sedaj pa ima tam krepko besedo naš rojak A. Bogovič, zastopajoč komandira žandarmerije. Ko je naš »glavopobil« napravil sunek iz Pristana v Stari Bar, je zakrita bula v danem trenutku razgalila svoje obličje. Rajši bi bila ostala zastrta kakor znameniti kip v Saisu.

Nevesta iz okouce Plava in Gusinja

Se tisti večer sem imel priliko videti v Ulcinju precej belih hanum s črnim naličjem. Mimo njih jo je rezal brkat katoliški pop. Boben je klical ljudi na trg pred gostilno Marije Zaletelove, ki se je pred 6 leti »zaletela« v našo zadnjo stražo na Jadranu, kakor se je izrazil N(eznanec) v »Jutru« 28. 8. 34. Hladno je pihljalo z morja na mladega »Strohschneiderja«, vrvohodca, ki se je kazal radovednim in radoglednim očem. Pri dobri, poceni večerji nam je svirala godba, stregel pa natakhar Lampe iz Kamnika, vzgojen na Dunaju: to se močno pozna njegovi srbohrvaščini. Za najino mizo je sedel orožniški podporočnik Fr. Bregar iz Ribnice, ki ima tu par naših najčžjih rojakov med orožniki. Pravil je o družbi učiteljev iz Ptuja — 12 oseb, ki so se nedavno ustavile pri gospe Minki, duši tujskega prometa. Nekako ob istem času so jo obiskali gg. poslanec R. Pustoslemšek, imetnik nadaljšega slovenskega primka; bivši minister dr. Kramer; pred leti pa neutrudljivi globetrotter dr. I. C. Oblak. Gospa Minka in zalivska mlka (mivka) privabita precej gostov-prepotnikov. Tako se mudijo tukaj nizozemsk' inženjerji, da stikajo za nafto v soseščini solin. Poleg nas sedi črnogorska družba, med njo slikar Milunović, ki je na priporočilo blagopokojnega Topolskega gospoda dobil stanovanje v nekdanjem Nikitovem dvorcu. Zraven pijo mnogojezični Albanci žganje z vodo.

Nočevala sva — do sto gostov se lahko tod zmesti — v domu gospoda Martinovića, čigar hči študira na ljubljanskem vseučilišču.

Ob sedmih sva se že kopala drugi dan. Morje, kako privlačen element! Je li res to naša domovina, naša zibka? Še lani je praški profesor Schamberger razpravljal o tem, da je bil človek prvotno žival v morju in da je nosil repk zadaj... Dekle pobira po sipini školjke »krilatice« (pecten), po naše pokrovače. Ribiči pere čolne in toži, da tako slabo služi z lovom. Mi pač nismo Japonci, ki použijejo sorazmerno največ rib na svetu, 15 milijard kilogramov; za njimi pride stric Sam, potem batjuška Rus in John Bull, dalje Norvežan, Siamec, Francoz; a mi smo gotovo pred republiko Andoro, kjer potrošijo samo 15.000 kg na leto.

Moj drug drzno plava daleč proti staremu Ulcinju, ki je baje deloma pod vodo, kakor nekdanja Kartagina ali kakor Cisa na zapadni obali Istre. Tukaj ne poznajo v slani luži nobene »branjevine«, nobenega »zábrana«, kakršen je na kopnem: pošumljen gozd, kamor je prepovedano hoditi; pri nas bi rekli ponekod »šedem«, od ščedeti, kot Ščedenj v Brdih pri Gorici ali malo potvorjeni škedenj pri Trstu; ista misel je pač v ital. Servola (servare), v nem. Schonung, v lat. parcus.

Nehote mi je ob njegovi drznosti šinil na um oni zamorski junak, liberijski

državljan, plavajoč po Freetownskem zalivu, kamor včasih zablodijo morski volkovi ali požeruni: po francosko requin, ker je treba vpriči njega kar na requiem misliti. Ljudem, ki so grajali njegovo smelost, je črnc pokazal svojo levico; čitati si mogel tale stavek, z rdečilom tetoviran na rjavo polt: »We have won the war« (vojno smo dobili, zmagali smo v vojni). Takih kručev se somi pač ne upajo napasti! Ker sem že pri svobodni Liberiji, naj povem, da so hoteli v glavnem mestu Monroviiji postaviti spomenik neznanemu junaku, kakor pri bratskih zaveznikih. Ali vojni minister je našel le neko staro, ki je izgubila življenje zaradi sovražnosti, namreč tedaj, ko je nemški podmornik obstreljeval obrežje. Moške žrtve ni bilo nobene.

Gorenji tetoviranec me je spomnil móde, ki se je pred nekaj meseci silno razpasla med angleškimi evami. Ženstvo iz najboljših slojev si daje opikati in z barvami opisati na roko ali pa na meča pestrokrilega ptička z otokov, metuljčka ali razvito cvetico. Bo li ta novi običaj premamili tudi naš mob in snob?

Tovariš je pripuhal živ in cel po slanem življu. Če je bil kak nebodigatreba v soseski, se je brzkone ustrašil njegove častitljive brade. Saj ta podaljšek človeškega obličja pomeni v nekih jezikih hrabrost, n. pr. v romunščini bárbatul = mož, junak, prav za prav bradač.

Med tem ko so v dalji ptice v poletu s krempeljci praskale po morski gladini, tem zrcalu božjem, se je zaliv čedalje bolj oživljal. Postarane osebe so se zakopavale v mivko do vratu. Mladina je uganjala vesel živžav. Kadar greš iz vode, bi se ti prilegla sladkovodna prha, da odpraviš sol s kože. Voda je sicer čista v zalivu, ne takšna, kakor v newyorški peščini Long Island, zaradi katera je nastal lani prepir med Trgovsko zbornico in Zdravstvenim oddelkom. Zato so naredili poskus: zastopniki prve so šli v vodo s plinsko krinko, da bi se branili bacilov; drugi brez nje. Toda po morski kopeli sta se morali obe stranki omčiti v sladki prhi.

Po obedu hodijo pravi kopalci v »brljavi semenje«, kakor se včasih pri nas imenuje spanje. Jaz sem jo mimo sodov z nafto, namenjenih za solino, ubral v stranski zaliv pod starim mestom, kjer je nekaj sence. Tam je čofotalo po slanem elementu šest ali sedem albanskih

Pogled na dolino Rijeke Crnojevića
(v ozadju Skadersko jezero)

dečkov, od katerih je bilo najstarejšemu 13 let. Hitro smo se sprijaznili in učili so me šteti po svoje: nji, dū, trē, kater, pes itd. Kazali so svoje pomorske spretnosti, vreščoč: »Molim vas, vidji mene! Nemac, gledaj mene!« V eni sapi so me vikali in tikali, kakor oni Ljubljancan, ki je za neznancom klical: »Slišijo oni, je vaš ta pes, ki za tabo leti?« — »Ovi su čigani,« je menil najstarejši o drobljancih, ki so bili v Adamovi obleki. Ob njihovi nagoti mi je vstal pred dušnim očesom ameriški pastor iz San Francisca, Louis J. Sawyer, ki je v Zenevi opazil, da je kipu »Spečega dečka« v Arianskem muzeju nekdo prilepil figovo pero.

ga cenijo razna dekleta, ki jih je našteval. Je bila tudi Desanka Šakić vmes? Ako ga mi obojamo, mu bo pa dal odvezo P. Louijs, ki v svojem romanu »Aphrodite« trdi: Poštenost je skrivnostni, vendar potrebni in tvoriteljski pogoj za umstveni razvitek.

Izlet na soline s čolnom se nam je sfizil, ker je bil predrag. Zato pa smo pod večer ubrali tjakaj s »prašnikarjem«, ki je zahteval le polovico, 50 Din. Brzeli smo mimo novega vodovoda, srečavali vozove, ki so imeli velikanska kolesa.

Ko je Zv. Strekelj v Zisu knj. 15, str. 256 (glej tudi knj. 16, str. 202) priobčil

Pogled na STARI ULCINJ

»Veselje bi mi napravili,« je izjavil Zenevski Tribuni 25. 7. 34, »če bi osebo, odgovorno za to žalitev, zavrtno umorili in njeno truplo vrgli v najgloblji prepad jezera.«

To je pač oster privrženec nagote, ali prav za prav čiste umetnosti. Gotovo pa ga hvalijo pristaši higienske nagote, o kateri prikupno razpravlja dr. Paul Farez: *Le naturisme et son offensive* (*Journal des Débats*, 30. 9. 34). Nemovalna je, po zatrdilu nudistov, tista polovična nagota, ki se šopiri po svetovljanskih večernih prireditvah in ki bi jo prerok Jeremija imenoval: rezgetanje sladostrastja.

Moji Albančki bi s pridom čitali »Čisto mladost« dr. Tihaméra Totha, čigar krestno ime je videti slovansko: Tihomer, Toth = Slovak. Očitali so si razne zablude in največji me je spomnil Balzacove povesti »Odpustni greh«, kjer slabo poročena graščakinja izrablja 13letnega paža Renéja. Moj suhi, a močni, krepkonosi Arbanasek se je bahal, kako

članek »Naša prva solarna«, me je prof. prirodopisec opozoril, da se reče pri nas: solina, češ, solarn(ic)a je zaloga ali shramba za sol. Bartel res tako loči v nem.-slov. slovarju: Salzwirk = solina, Salzmagazin = solarn(ic)a.

Ravnatelj nam je dodelil za tolmača po napravah inženjerja. Po njegovem mirnem, rahlem nastopu sem ga sodil za Rusa. Kasneje se je predstavil: Boris Ipolitov iz Beograda. Vrli mož je mnogo trpel med svetovnim požarom po ruskih planjavah. Tu nas je vodil okoli plitvin, basenov, ki merijo v okviru 17 km. To je največja solina v Evropi. Stroškov za zgradbo je bilo šestdeset milijonov dinarjev, ki bodo v dveh letih plačani s pridelkom soli. Huda je bila borba s trstom, ki na tej močvirni ravnici bohotno uspeva. V maju 1934 so bile naprave dodelane, v septembru se pobira sesedna sol, ker pozneje bo hlapenje nezadostno. Lani je bilo v zraku preveč relativne vlage, zato pridobitev ni bila, mislim, prvovrstna. Stalnih uslužbencev je sto,

v času obratovanja pa najde tu zaslužka okoli 400 delavcev. Početna slanost morske vode v Ulcinju je 2.5, nasproti nam ob italijanski obali pa precej manjša. Da ni blizu reke Bojane, bi bil položaj za nas še ugodnejši. Albanija nam tako nehote zgago dela; mi smo jo pa njej, ko so roji ulcinjskih komarjev zbežali v njene gozdove, ki so jih potem lastniki kar palili, da se iznebe zoprnih pritepencev.

V gladki srbščini nam je g. inženjer razlagal to in ono; nam pokazal heliograf, steklen globus, po katerem se spoznava moč sonca; merilo za izparivanje; mareograf ali samobeležni vodomer. Ob kišomerni stanici (ombrometru) sem se domislil Crkvic nad Risnom, znanih po obilnih padavinah, nad 4000 mm na leto. Neki vojak mi je v Ljubljani pojasnil to veliko številko, češ, da so nevedni njegovi tovariši v dežemerne sklede izlivali umazano vodo po jutrnjem umivanju.

Večerilo se je. Nastal je položaj, kakršnega slika Machar (Pri zapadē, Pēlēmēle):

Ta nebesa, tak leskupina,
ta záre štēdrá, vznesená,
že v sedé dálí mrakú vlna
jest jímí krásné zlacena!

»Hajd, cifre!« ponuja dečko nekake preste v obliki številke 7, obešene na palico. Medtem ko se živina podi mimo nas, poslušamo hodžo, ki okujiše.

Naslednji dan, 14. avgusta, sva se spustila na grajske razvaline, kjer vidiš par turških napisov in obilo človeških kupčkov. Zato pa uspeva smokva in loza, celo bičevje »zunga« — latinski juncus? — pripravno za pletenje košev. Kar požene trave, jo pobrije koza. Gre doč skozi trg, opazim, da dobiš za 1 Din 4 kg paradižnika. Najin sopotnik, Ilija Svrđljan, ki je prišel semkaj preganjat skrnino, je kupil 4 velike piščance za 18 Din. Neki cigan pa dve kokoši za enega kovača. »Ste Njamac?« je vprašala zajetna matrona mojega spremljevalca.

D A L J E

PUŠKIN

S. Lifar je v preteklem decembru objavil v svoji knjigi nekaj neznanih Puškinovih pisem. Uvodoma je dodal študijo o delu slavnega ruskega pisca. Ponatisnil jo je tednik Nouvelles littéraires. V tej tenkumni kritiki nas posebno zameče naslednja podrobnost:

Dostojevski je govoril, da ima Rus dve domovini: Rusijo in Evropo. Ti dve domovini sta dar, ki ga je poklonil ruski zavesti vesoljni Puškinov genij — najbolj ruski kakor tudi najbolj evropski izmed vseh ruskih pisateljev.

Puškin je dejal, da mu je francoščina — »evropski jezik« — bolj domača od njegove materinščine.

Gorenji izraz Dostojevskega je tako podoben misli, ki jo je Henri de Bornier zavil v svoj aleksandrinec (La Fille de Roland, 3. II.):

Tout home a deux pays: le sien et puis la France. Vsak človek ima dva doma: svojega in Francijo.

★

Se ena iver iz Lifarove razprave:

»V svojem poglavitnem razodetju, Evgeniju Onjeginu, Puškin z ognjem in občudovanjem kleše ganljivo podobo ruske mladenke, ki sluša zagone svojega srca, a ki ostane čista, ponosna in poštena. Iz nje je naredil vzor žene, o kateri sanjarimo in katere si želimo. Vsa Rusija je zaljubljena v Tanjo. Ob njej v novem taktu bijejo zaljubljena srca, spreminjajoč v oboževanje in nežnost sirovi moški pohlep.« k.

K. A. Held: ZIMA

O PRISILNEM JOPIČU IN GUMASTI CELICI

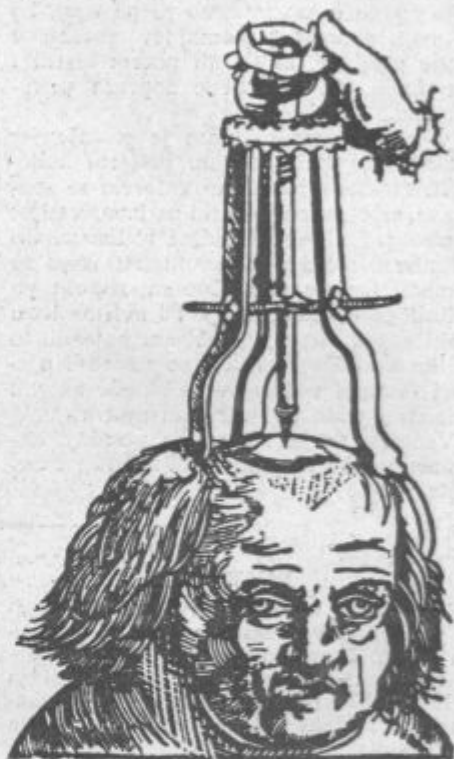
KAKO SO NEKDAJ »ZDRAVILI« UMOBOLNE

Kadar se govori o zdravljenju umobolnih v modernih zdraviliščih in na klinikah, se vsak laik takoj spomni na prisilni jopič in gumasto celico. Zaman skušajo zdravniki prikazati to stvar drugače, zaman skušajo ljudem dopovedati, da so takšne stvari srednjeveški rekviziti, ki jih sodobna zdravilna veda niti za besnike ne uporablja več. Ljudje goni-jo le svojo naprej, pripovedujejo si strahotne pravljice o ravnanju, ki so ga deležni najbednejši med bednimi, umobolni, v svojih izolacijskih zavodih in ni čudno, da gledajo celo drugače moder-no misleči ljudje na vse, kar je v zvezi z zdravljenjem duševno in živčno bol-nih oseb, z nekim nezaupanjem, če celo ne s sovražnostjo.

Da prevladujejo v široki javnosti takšna stališča, imajo svoje vzroke v tem, da živijo še vedno tudi davno zavrže-na naziranja, tako da nova še niso splošno prodrla. Kajti v prejšnjih časih sta imela prisilni jopič in celica za bes-nike seveda veliko vlogo, nič manjšo nego cela vrsta drugih »zdravilnih« met-od, ki se morajo današnjemu človeku videti grozovite in nesmiselne.

To velja posebno za srednji vek. Sta-ri vek je v duševno abnormálnih ljudeh že spoznal bolnike, a srednji vek je v tem pogledu stopil za velikanski korak nazaj. Splošno so smatrali tedaj nadna-ravne vplive za vzrok duševnih bolezi-ni, umobolni so po tedanjem mnenju obsedeni od hudiča, če jih niso smatrali naravnost za čarovnike in čarovnice ter jih — sežigali. (Glej dr. Vlad. Travner-ja razprave o čarovniških procesih v našem obzorniku.) Čarovniški procesi so se na veliko vršili še globoko v 18. stoletje, a vera po obsedenosti od hu-diča še danes ni izumrla. V najboljšem primeru so nesrečnike zapirali tedaj v prave ječe ali posebne kletke, v kate-rih so jih pazniki in stražniki razkazo-vali ljudem za napitnino. Ljudje pa so se revežem smejali in jih dražili.

Zelo počasi so začeli graditi posebna »zdravilišča za norce«, kjer so jih zdra-vili seveda bolj s pretepanjem, kazno-vanjem in mučenjem nego s čim dru-gim. Celó v teh zavodih so jih zapirali v zaboje, kletke in preozke celice. Ta-

SVEDER ZA MOZGANE,
srednjeveška mučilna priprava za
zdravljenje umobolnih

ko čitamo še l. 1818. v vlogi nekęga francoskega zdravnika notranjemu mi-nistru: »Nesrečneže mučijo slabše nego kaznjence in njih položaj je hujši nego položaj živine. Skoraj povsod jih dr-žijo zaprte v najbolj vlažnih in nezdra-vih poslopjih. Videl sem jih v ozkih, umazanih in smrdečih kotih brez zraka in svetlobe, prikovane v jame, v ka-kršne ne bi zapirali niti tiste divje zve-ri, ki jih z velikimi stroški vzdržujejo v glavnih mestih. Skoraj povsod so bla-žeži nagi ali pokriti s cunjami in pre-dani nasilju in surovosti pravih ječar-jev.«

Še celo l. 1850. so po umobolnicah kazali bolnike za majhno napetnino. V nekem zdravniškem poročilu iz l. 1846. o »stolpu norcev« na Dunaju, v katerem so imeli zaprtih 200 do 250 bolnikov, čitamo: »Hodniki in celice so temne, vse

šlički popolnoma ječi in je zavarovano s strašno masivnim železnimi vrati, kjučavnicami in zapahi. Obiskovalcu se proži največja nesnaga, strašen, neznošen smrad, tuljenje in rjojenje, grozotni kriki mnogih, ki so prikovanj z nogami in rokami ali celo okrog vratu na najbolj okruten način ob težke verige in obroče. Celo najslabša menažerija proži prijaznejši in bolj človeški pogled.« V tem stolpu so imeli blazneže zaprte še do l. 1869.

»Prisilni stolec za umobolne

Ce je bila tedaj že nastanitev bolnikov neverjetno surova in človeka nedostojna, tem slabše je bilo »zdravljenje«, ki se je začinjalo z batinami in biča-

njem ter končavalo z najbolj kompliciranimi stroji. Pri tem pa ni šlo toliko za zaščitne ali kazenske ukrepe, kolikor res za zdravljenje. Tako so menili še v prejšnjem stoletju, da pomagajo blaznežem udarci bolj nego vse drugo in jih silijo priključiti se svetu, iz katerega udarci izvirajo. Prisilni jopič, temnica, glad in batine z žilavko zadostujejo za ukrotitev pacientov.

Po verigah je veljal kot najučinkovitejši način za zdravljenje pač prisilni jopič. Uvedli so ga ob koncu 18. stoletja na Francoskem, da bi nadomestil verige. Ta jopič je bil večinoma iz jadrovine in je imel dvakrat večje rokave nego običajno, ki so jih okoli telesa zvezali na hrbtu. Moderna psihiatrija prisilnega jopiča sploh ne priznava več.

Prav tako razširjena je bila nekoč prisilna stolica, ki so jo izumili v Pennsylvaniji in ki so ji dali ime »pomirjevalec«. V tej stolici so sedeli bolniki z golim zadnjim delom telesa nad okroglo odprtino v sedišču in so bili na stolico privezani z rokami, nogami in životom. V nekaterih zavodih so sedeli bolniki po cele mesece v takšnih prisilnih stolicah. Seveda tudi te danes niso več v rabi.

Današnja psihiatrija je odločno proti vsem podobnim prisilnim pripomočkom. Danes gradijo duševnim in živčnim bolnikom klinike, ki se v splošnem ne razlikujejo mnogo od drugih bolnišnic. Z najmodernejšimi pripomočki opremljeni zavodi, učinkovita lečila in lečilni načini, vrtovi in celi parki okrog blaznic pomagajo bolnikom uspešneje do zdravja in povratka v normalno življenje nego udarci, verige, prisilni jopiči in drugi mučilni pripomočki starih časov (in pri tem je novi način zdravljenja šele ob početku svojega razvoja. Vg

SPOSOBNOST SRBSKEGA VOJAKA

Pod tem naslovom je nedavno pisala La Tribune de Genève: Srbi so se udeležili v vrstah avstrijske vojske tridesetletne vojne. Pod Ludovikom XIV. je bil na Francoskem konjeniški regiment Royal Croate (od takrat se je po tej državi in po vsem svetu udomačila navada, nositi ovratnico ali kravato — op. prev.). Na Ruskem je bil za Katarine II. v 18. stoletju kavalerijski polk, sestavljen iz Srbov. Neki njih potomci so zavzemali tehtna mesta v ruski armadi, omenjata se zlasti generala Judenič in Ševič, poveljnik ruske garde v avgustu 1919. k

NEZNANA KOLEDARSKA DEJSTVA

Kdo ve, da se nobeno stoletje ne more pričeti s sredo, petkom ali nedeljo? Oktober se začinja vedno z istim dnevom, s katerim se je začel januar, isto soglasje opazimo med aprilom in julijem, septembrom in decembrom. Tudi februar, marec in november se pričnejo z istim dnevom tedna. Junij in avgust delata v tem pogledu izjemo. Ta pravila pa ne veljajo za prestopna leta. Navadno leto se prične in konča vedno z istim dnevom. Štedljivim ljudem bi povedali še to, da si lahko vsak koledar prihranijo za 28 let pozneje, kajti tedaj se v celoti in podrobnosti ponovi.

ZGODBA O KREVSOVEM JURJU

CVETKO GOLAR

N A D A L J E V A N J E

7

Vkrčmi je bil ves dan velik trušč in še dolgo so se smejali na Jurjev račun, ko je že zdavnaj plačal in odšel. Tudi natakari- ca je bila dobre volje, čeprav so jo dražili s fantom, ki je podedoval in nosil bankovec za klobu- kom.

»O, ta bi bil še plačal, ako bi kdo ho- tel piti. Ravno dovolj je neumen pa ma- lo pijan.«

»Le bahal je, saj ni imel bog ve kaj denarja, pa še tisti najbrž ni bil nje- gov.«

»Pa ženil bi se rad, o ti navihaneč! Vseeno jih je imel za ušesi! Le kam jo je mahnil?«

»O, v drugo krčmo! Marička, zakaj ga pa nisi pridržala? Zdaj bo pa drugo objemal.«

»Pa še zaslužila bo! Marička, ti si res neumna!«

»Saj nisem Marička, pustite me pri miru s pijancem!«

»Kako je pa prevzetna! Le nikar pre- več, te bo že minilo!«

Ko je ura odzvonila poldne, so prihru- meli novi gostje, ki so imeli svoje ves- elje. Med njimi je bil tudi mladi urad- nik iz davkarije; veselo je začel praviti:

»O, to je bil prejle halo v naši pisar- ni. Neka ženska je prišla plačat davke, pa je imela bankovce, ki so bili pona- rejeni, pa njen sin je bil z njo. To sta gledala, ko smo jima povedali, da je denar zanič!«

»Ali res? Ubogi ljudje! Kje sta ga pa dobila?«

»Na sejmu je fant prodal kravo!«

»Kdo je neki bil tisti plaščar, ki ga je opeharil?«

»O, kako smo se smejali, ko nam ga je opisoval! Rekel je, da je imel uro pa brke.«

»Ali ušes ne?« je vprašala smehljaje natakari- ca, ki je slišala pogovor gostov.

»Le nikar se ne šali, Ančka! Le glej, da tudi tebe kdo ne naplahta!«

»Kakšen je neki bil tisti?«

Dekle se je zresnilo in se naslonilo na mladega pisarja, s katerim je bila očividno precej domača.

»Kosmat klobuk je imel, rjave brke.«

»O, ali ni imel tisti tudi —«

Natakari- ca se je hipoma spomnila na svojega gosta, ki je plačal z bankovcem.

»No, no, kakšen pa je bil, ali je tebe kdo?«

Uradnik jo je objel okoli vratu in jo prijel za lica.

»Ne vem, ali spomnim se, da je imel kosmat klobuk, ko je imel bankovec za- taknjen.«

»Ali ti je plačal z bankovcem?«

»Seveda, s takim za deset goldinar- jev!«

»Pokaži ga! Na dan z njim! Pokaži svojo robo!«

Dekle se je vznemirilo in je stisnilo ustnice in hitro odprlo denarnico. Med drugim denarjem je bil Jurjev banko- vec, ki se je poznal po novi barvi.

»Tegale mi je dal!«

»Je že pravi, to se reče, ponarejen; dekcle, vidiš, te je že!«

»Da ni pravi, kje se pa to pozna?«

Dekletu se je tresel glas, in v mislih je računala, za koliko jo je ogoljufal tujec in koliko je izgubila.

»Le poglej, vodnega znaka nima! Po- kaži pravega!«

Vsi gostje so se zrinili k mizi in pri- merjali. Vse je bilo na kupu, kmečki klobuki, rjavii obrabi, koščeni nosovi in košate obrvi, izpod katerih so gledale sive oči na papir, ki ga je držal pisar v rokah.

»Je že res, ni ga, oh, to je bil tič!«

»In papir je bolj raskav, in tale šte- vilka visi postrani!«

»Vidiš ga, vruga! Drugače je pa pre- klemano dobro narejen! Še jaz bi ga ne spoznal!«

»Kaj bom pa z njim,« je vprašalo de- kle, skoraj moško, ker je imela toliko radovednežev okoli sebe. Zdelo se ji je imenitno, in se je že potolazila zaradi škode, ki jo bo imela.

»Kar jaz ga bom vzela, najmanj sit- nosti imaš! Oddati ga moraš, drugače ti ga vzamejo.« je menil pisar.

»Ali kar tako?«

»Saj ti dam potrdilo zanj. Namesto tebe ga nesem na orožniško postajo in naznanim.«

»Jaz sem pa videl tistega falota, ki ga je menjal,« je pravil star pivec pri sosedni mizi.

»Še za vino je dal!«

»Kakšen je pa bil?«

»Mešetar na videz, nič posebnega ni bilo na njem, kmečki mlad človek!«

»Saj sem ga tudi jaz videl in njegovo vino sem pil! Prijazen fant je bil in vesel!«

Hrup v krčmi je naraščal, pivci so vstali izza miz, kričali, da nisi razumel glasu.

»Da sem to vedel, pa bi mu ga bil vzela, ko ga je nosil za klobukom! Korajžen je bil!«

»Mogoče ga pa že imajo! Koliko je neki imel denarja?«

»Glejte jih, orožniki grede sem!«

Res sta vstopila dva, ki jih je pripeljal mladi gospod z davkarije. Dekle, ki jo je neznan gost prevaril za desetak, je nenadoma na glas zajokalo. Brisala si je oči in je ihtela in vreščala:

»Oh, da sem tako nesrečna, zakaj pa ravno jaz! Sem mislila, da bom kaj zaslужila!«

»Kaj bi vpili, ko je prepozno! Povejte rajši, kakšen je bil tisti človek!«

Orožnik je sedel k mizi, da bi zapisoval. Zopet so vsi, ki so ga videli, pritisnili blizu, ali vsak ga je videl malo drugače.

»Rjave brke je imel pa redke lase!«

»Ne, brke je imel črne pa kosmat klobuk!«

»Odkod pa je bil? Zavijal je po sorško, od tam dol mora biti!«

»Meni se tako znan zdi, pa ne vem, kam bi ga dejal! Na sejmih sem ga že videl!«

Gotovega ni vedel o njem nihče, in orožnika sta odšla. In vse mesto je bilo že polno govorice o neznancu, ki ga je pa vsak hotel poznati. Na Savskem mostu se je izgubila sled za njim, ali je šel proti postaji ali proti klanecu? Tam ga ni videl nihče.

8

Ko je Jurij pustil fanta, je še bolj urno vlekel živali. Potlačil si je klobuk in slekel suknjič. Zdaj pa le hitro naprej, mogoče bo fant menjal denar, in lahko ga zalotijo! Ako gre na davkarijo, ga imajo brž v pesteh. Vprašajo ga, kje je dobil denar? Seveda jim bo povedal, in koj mi bodo orožniki za petami. Oh, zakaj sem fanta peljal na most! Zdaj bo povedal, kam ženem. Tako mi bodo na sledi, primejo me in uklenejo.

Jurja je obšla vročina, in tolkel je po živini, da so ga sejmarji začudeno gledali.

»I, kam se vam pa tako mudi,« ga je nagovoril priletan kmet, ki je imel verigo omotano od pleč do pazduhe.

»Kam, na vlak ženem,« se je v naglici izgovoril Jurij.

»Saj to ni cesta na postajo, saj ste že predaleč. Obrniti morate.«

Jurij je hudo gledal in ustavljal živino. Na tihem je kiel in se jezil nad dedcem, ki ga je po nepotrebem zadržal.

»Kaj pa tu stojite? Ognite se vendar, da bom mogel mimo,« je zarjul nad njim sirov fantalin.

»Ha ha, ali ne veste, kam bi gnali, kar z menoj pojdite,« ga je povabil rdeč možak, ki je bil po videzu mešetar.

»Saj se vrtite naokoli kot pijana muha, ha ha!«

»Saj vidite, da sem šel predaleč! Na postajo moram,« je zarohnel Jurij.

Obrnil je in se ogibal sejmarjem, ki so se radovedno ozirali za njim. Ves je bil že preplašen, oblival ga je pot in cestni prah ga je dušil, ki je vstajal izpod živinskih parkljev.

Vraga, zdaj pa moram nazaj, da me vsaj prej zagrabijo! Oh, da sem se podal v te sitnosti! Glej no, ali niso na mostu orožniki? Seveda so, o hudiča, hitro nazaj! Križ božji, kam naj se umaknem? In ti ljudje, kako me zijajo, samo da bi se nekam skril! Pa kam naj grem, kje so orožniki, ali so fanta že prijeli? Mogoče že vse vedo in me love med sejmarji in po krčmah! In tista deklica, gotovo je že spoznala moj ponarejeni bankovec, in me ima na sumu ali me je pa že dala naprej.

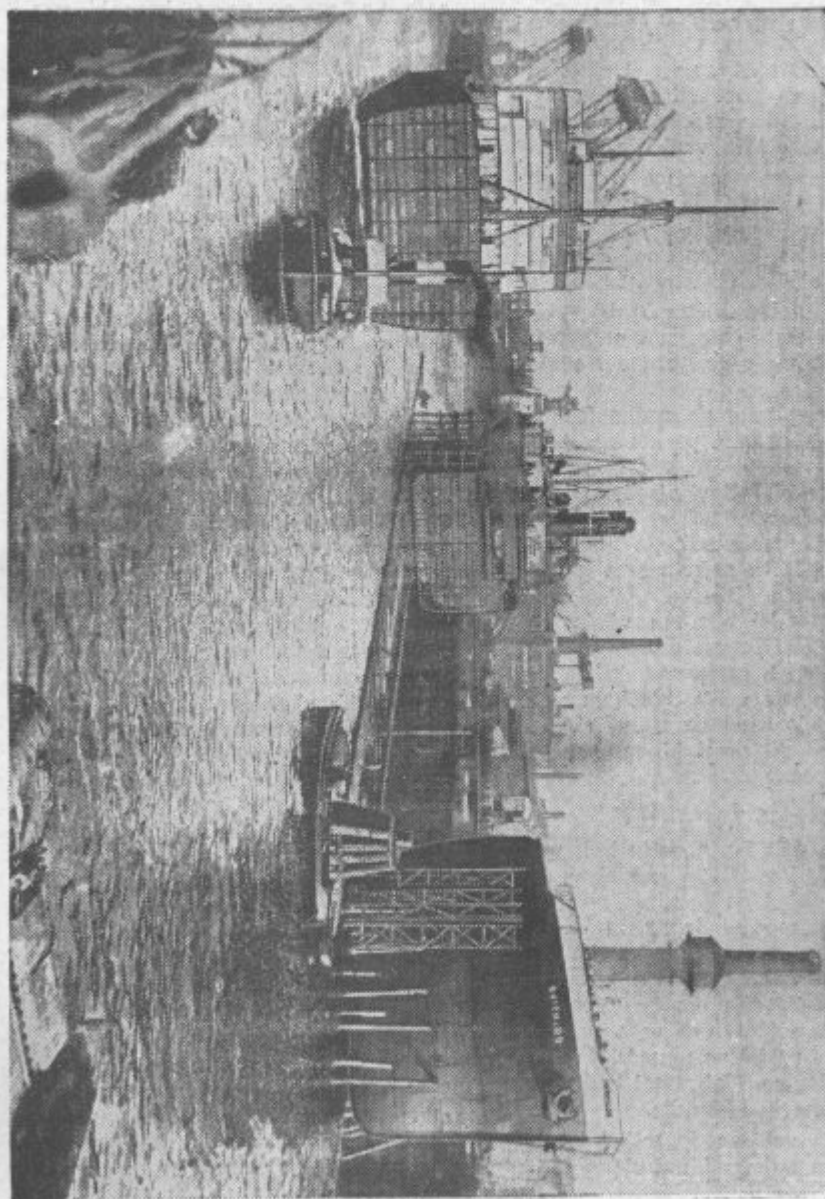
Ves se je tresel od strahu in razburjenosti in ni vedel, kam naj požene. Zopet je obrnil proti klanecu, gledal je naprej, ali se je že umaknil tisti kmet, in ni upal drveti z živino. Vsak trenutek je pogledal nazaj, ali niso za njim orožniki? Gnal je naprej, med prvimi hišami je zavil na dvorišče in začel napajati.

»Vi spravite mi ti dve kravi v hlev. Popoldne pridem ponje,« je rekel hlapcu, ki je prinesel pušelj sena iz svislji. Ubral jo je čez cesto v grmovje in poiskal skrit prostor. Oddahnil si je in legel v travo. Globoko je zasopel in potegnil z desnico po znojnem čelu. Prijeten hlad je prihajal iz zemlje, in začutil je, kako ga prevzema utrujenost. Razburjene misli, skrbi in strah, vse je za trenutek izginilo, in lahko mu je bilo srce. Čutil se je varnega in brezskrbno se je zasmel. Spomnil se je, kako je gonil kravi po klanecu, in zazdel se je

samemu sebi bojazljivec, ki se je brez vzroka plašil in bežal pred lastno senco.

Dobro se je to izteklo, presneto sem jo lepo izpeljal, najprej v krčmi, kjer sem razmenjal prvi bankovček, pa potem na sejmu, kjer sem kupil prav čedni pisanki. V veselem premišljevanju se je skoraj na glas zasmeljal, ali prestrašil se je in se potuhnil in skrnil čisto v grmovje. — Kam neki jo je mahnil tisti fant z denarjem? Mater je poiskal, pa sta šla na krožnik juhe. Gotovo sta menjala brez sitnosti, in bogve v či-

gavil rokah je že tisti bankovec! E, presneto so dobro narejeni, in ni vrag, da bi me kdo zalotil! — Kaj pa, ako so fanta prijeli, in je povedal, kdo mu je dal denar? Pozna me ne, videla se še nisva nikoli prej, zato me ni mogel izdati, le škoda, da mu nisem dejal, da sem s Tirolskega! — Med drugimi sejmari pa me je gotovo kdo poznal. Šment, kaj bi bilo, da mi pridejo na sled! In to bi se lahko zgodilo! — Grem po mostu, grem in premišljujem, kaj bi še kupil? Konjiča nimam, da bi se vo-

KAKO LADJE RASEJO

Parnik za prevažanje petroleja, čigar sredino sta razjedla benzin in silana voda, kd jo mora zaradi obtežnosti prevažati na povratku v dok, kjer bo dobil nov srednji del, ki ga vleče vlačilec (Glej »Ladje masejot«, 218 knjiga 15, str. 548)

zil po sejmih, tudi zapravljivčka nimam, plavo pobarvauega, da bi se peljal po nevesto. Saj res, ali bi šel v Huje k tistemu očetu, ki ima rdečo, močno deklino? Oh, seveda bi šel, ali če me zalotijo! Tisti fant me sreča in zakriči nad menoj: »Primita ga, ta mi je dal ponarejen denar!« Vse dere proti meni, zijajo me in vpíjejo nad menoj. Prideta dva orožnika, pa me ukleneta.

»To je tisti falot, ki ima ponarejene bankovce, alo, v ječo!«

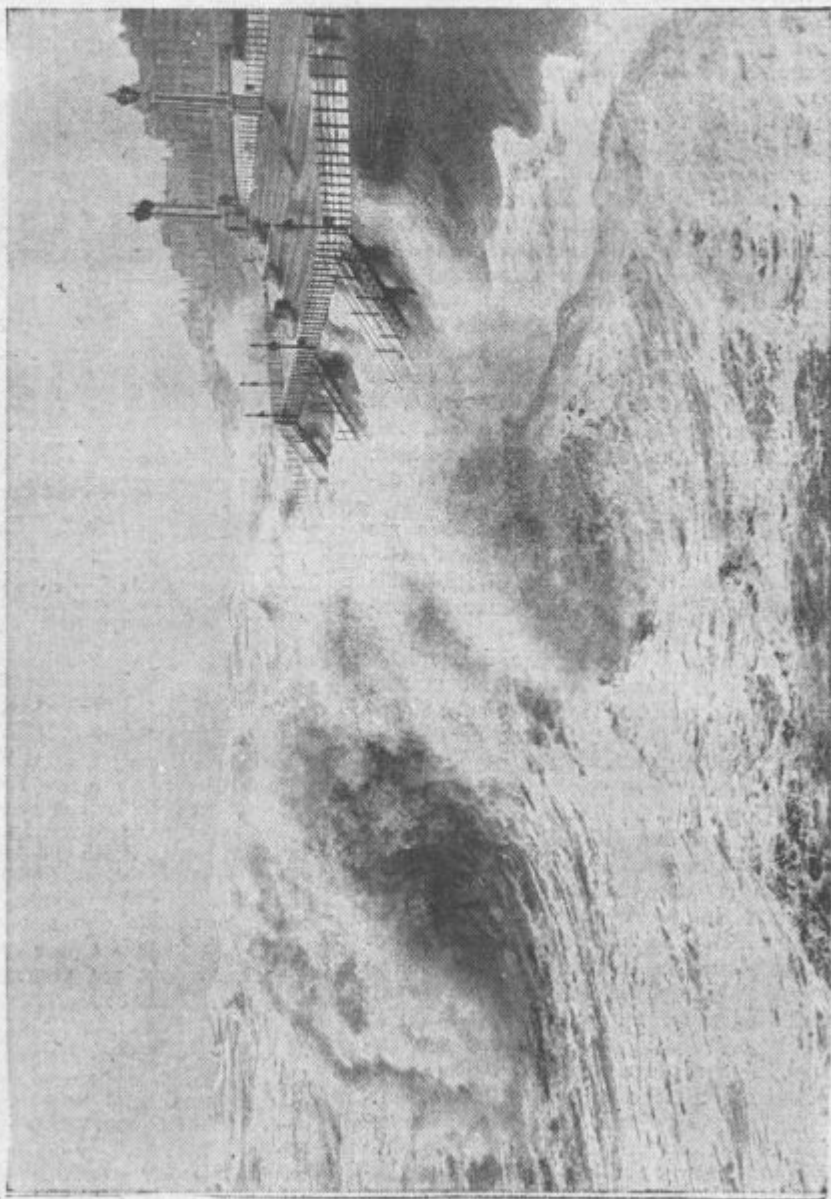
In vlekli bi me z uklenjenimi rokami, videli bi me znanci in kazali za menoj: »Poglejte, Jurja ženo, ponarejen denar je imel, z njim je plačeval, bogve koliko ljudi je nabrisal!«

In tudi mlado dekle, ki sem jo videl v krčmi, bi gledalo za menoj. »Poglejte ga, oče tistega, ki vas je vprašal zame! Orožniki ga ženo!«

Planil je pokonci, in mrzel pot ga je oblival. »Preklicano, oh, hvala bogu, da me še nimajo!«

KADAR MORJE TULI

Vsakdanji prizor na morskih obrežjih v tem letnem času. Slika — Blackpool na Angleškem — kaže morske valove, ki se zaganjajo ob obrežne naprave

Zopet je bil ves razburjen, in se je tresel od groze. — Seveda je nevarno, in salamensko moram biti previden, oh, saj bi se ne spuščal v te reči, ako ne bi moral. Pa sem v takšnih škripcih! O joj, stari Jožef me bo tožil, ako mu ne vrnem v dveh tednih denarja. Pa ga je precej! Z obrestmi se je gotovo že nabralo okoli dveh tisočakov. In velike obresti mu moram dati. Po dvajset od sto hoče od mene! Dati mu jih moram, drugače bo zapel boben.

Zopet je legel v travo in se podprl s komolcem. Kako pa je neki naredila Marička v krčmi z mojim bankovcem? Gotovo ga je dala naprej, kakšnemu pijancu, ki se še zmenil ni za denar! Lahko ga je dobil tudi od nje kak gospod, ki hodi tja na vino ali pa na lepo besedo. Kaj pa, dekle je čedno in se rado smeje mladim škricem. Ti so šele začeli vršč! Mogoče me iščejo po vsem Kranju in letajo za menoj! Da bi se vsaj ne bil odkrival in kazal pleše! Tako pa so jo vsi videli in me bodo po njej spoznali! Oh, da sem mogel biti tako neumen! Saj nisem še star, pa sem izgubil že lase! Še oženil se bom težko, oh, pa sem mislil dobiti lepo doto! Od samih skrbi sem tako gol, od samih nesreč, ki me že preganjajo od mladega. I, kaj preganjajo! Sam sem kriv, pijanec sem, zanemaril sem hišo, namesto da bi delal, sem ponočeval!

Kaj je le na sejmu novega, koje me iščejo, kaj je dejala tista deklica? Gospodje niso priplavali po kisli juhi, tisti presneto ločijo ponarejen denar od pravega!

Mogoče se bo pa vseeno dobro izteklo. Saj ni treba, da bi imel povsod vrag svoje parklje vmes, e, koliko slabega denarja je med ljudmi, pa niso še nikogar obesili. Obogatelo pa jih je že dosti, in so danes spoštovani in bahati kmetje, ki jih vse časti. Na, tisti Bernard, ki ima dva grunta! Pravijo, da je kupil oba s ponarejenim denarjem, ki mu jih je delal neki restant, s katerim sta bila skupaj zaprta na Ljubljanskem gradu. Ko je bil še mlad, je hodil ponoči z malharji in so kradli, po cerkvah so ropali in potem so ubili loškega sodnika! Na, sedel je nekač časa, sedaj je pa bogatinec, ki se mu odkrivajo gospodje, in nihče ne vpraša, kako je napolnil možnjo.

Oj, ako bi se tudi meni posrečilo, samo toliko, da bi plačal, kar sem dolžan, no, recimo, toliko, da bi se še oženil, da bi hišo popravil, Toni doto odštel

in še nekaj dal na stran. Potem bi se dalo živeti, delati ne bi bilo treba vsak dan, žepa bi mi kuhala juho in meso in vino bi imel v kleti.

Obraz se mu je prijazno nasmehnil, pozabil je vse tožave in je utrujen zaspal.

D A L J E

MARIJA BASKIRCEVA

(1860—1884)

Pred 50 leti! je zatisnila oči mlada Rusinja, ki jo je pokojni M. Barrès imenoval »Notre Dame qui n'êtes jamais satisfaites, t. j. Naša ljuba gospa nikoli zadovoljna.

Romantična krasotica je v 24 letih sama zgorela v svojem plamenu. Toda v tej kratki dobi je zarezala svetlo brazdo v slovstveni zgodovini. Nadarjena mladenka je znala poleg nemščine: francoski, italijanski, grški, latinski jezik. Doma je bila v glasbi in slikanju. O Spinozi ali Leibnizu razpravljati ji je bilo igrača. V njenem »Dnevniku« je zajemalo pobude celo pokolenje pisateljev. K

NAPREDEK NA MADAGASKARU

»Revue de Madagascar« je ondan priobčila članek z zanimivimi številkami o gospodarskem razvoju tega velikega otoka. L. 1895. ni bilo še nič avtomobilov niti cest. L. 1925. je že 2.400 km cest in 1300 samodrčev. L. 1930. zaznamenuje 8.600 km in 5.100 voz. Lani pa je bilo 14.500 km in 6.700 avtov. Tudi umski razvitek je jako zadovoljiv. K

ZAROTA Z OPER SVET

ESSAD BEG

N A D A L J E V A N J E

AVTOR ZIRAN PREVOD

G
P
U

Tisti večer po svojem junaštvu se je peljal Uricki s kožijo v Smolni. Dva črna moža sta ustavila njegov voz in mu jezno zapretila: »Vaš kožuh je že zadosti dolgo grel vaša meščanska ramena, zdaj je čas, da postanemo tudi mi proletarci deležni tega!« Mojzes Uricki je bojzljivo stopil iz kožije, odložil svoj kožuh ter se junaško rešil peš. Istega dne je imel Lenim v Tavrijski palači, kjer je poveljeval Uricki, govor proti lastnini. Po končanem govoru je oblekel svoj kožuh ter naganjivo pogledal Urickega, češ: mojega kožuha pa le

niso ukradli! Nato je vtaknil roko v žep — in njegov obraz se je stemnil: njegovega samokresa in druge žepne vsebine ni bilo več. »Sodrug Uricki, vam so vzeli danes kožuh v mestu, ki je pod mojim nadzorstvom, tu v hiši pod vašim nadzorstvom pa so mi ukradli samokres!⁴

Po oktobrskem prevratu je bil Uricki notranji in vnanji komisar severne komune. Po ustanovitvi Čeke pa je prevzel še vodstvo čeke v področju te komune. Zakaj je prešel Uricki kot intelektualen emigrant k tajni policiji? Ali je hotel dokazati s tem svojo zvestobo novemu režimu in preklic svojih menjševiških zmot? Uricki ni bil brutalen, ampak prej sentimentalni tip. Bil je celo načelen nasprotnik smrtne kazni, pa je vendarle postal ustanovitelj najkrvavejšega terorja v svetovni zgodovini. Morda mu je uzajala romantična vloga peklenškega inkvizitorja. Ali pa ima vendarle Zinovjev prav, ki je rekel, da je Uricki prevzel delo Čeke kot težko breme na svoje rame?⁵

Naj je že bilo kakorkoli, dejstvo je, da je bil Uricki kot vodja Čeke na svojem mestu. Rdeči teror se je začel razvijati korakoma. Začetek je bil skro-

men. Nekemu perzijskemu trgovcu, ki je trgoval z devizami, so vzeli za kazen tretjino njegovega denarja. Toda Uricki ni dolgo vztrajal pri svojih idiličnih sklepih. Sicer še ni imel nobene moči, nobenega sodelavca in nobenega poklicnega krvnika. Vse to si je moral šele poiskati med ljudstvom.

V »Pravdi« je izšel vladni ukaz, ki je zahteval pod smrtno kaznijo, da morajo vsi zvesti državljani naznaniti sovjetski vladi vse, kar se jim zdi sumljivo. Istočasno je dobila druhal najlog, da je treba vsakega zasačenega zločinca na licu mesta linčati. Sovjetska vlada v tem trenutku še ni bila zmožna večje potrate energije. Izmed ljudi, ki so najvnetejše izvrševali vladin nalog, si je izbral Uricki nove državne vohune in rablje. Novi gospodar Petrograda je sprejel v razkošni palači notranjega ministrstva, v praznih dvoranah, ki so jih bili uradniki zapustili, prve prostovoljne sodelavce Čeke. Tam je podpisoval ukaze za aretacije v množicah, ni pa še hotel podpisati nobene smrtne obsodbe, »ker še ni končal teoretične utemeljitve terorja,« kakor je zatrjeval. Krajevnim oblastem pa je bilo dovoljeno streljanje ujetnikov, če so hoteli pobegniti. Kdor čita danes liste iz tistih časov, je prepričan, da je bilo takrat mnogo ubežnikov zaradi brutalnosti stražnikov.

Nato je sledil umor vrhovnega poveljnika Duhonina. Sovjetska vlada ga je odstavila, toda on se ni hotel umakniti. Novi vrhovni poveljnik desetmilijske vojske poročnik Krilenko je stopil z nekaterimi mornarji v štab. Mornarji so pred njegovimi očmi dobesedno raztrgali Duhonina. Celo Krilenko, poznejši glavni državni pravdnik unije, ni mogel prenesti tega pogleda. Pokril si je obraz z rokama in padel na tla.⁶ Umor Duhonina je bil dogodek, ki je izčrpal potrpežljivost protiboljševiških sil v Petrogradu, kajti Čeke je nenadno dobila mnogo dela. Dnevno so se vršile aretacije in kmalu so bili kletni prostori v Smolni palači prenapolnjeni. Aretirance so morali prevažati v zgodovinske carske ječe v trdnjavi Petropavlovsk. Uricki je podpisoval vsak dan no-

⁴ S. G. Uralov; istotam str. 99.

⁵ M. Aldanov; istotam.

⁶ Glej naredbo Muravjeva

ve aretacije in vsak dan so prihajali v njegove klet: novi odlični jetniki. Čin jetnikov je vplival na Urickega. Človek, ki je ukazal aretacijo tolikih velikih mož preteklosti, se je moral tudi sam čutiti za velikega moža. Često je posetil ječe, se razgovarjal ponosno z jetniki ter jim rekel: »Jaz bom za vas to, kar je bil za nas Plehwe.« Posebno odlične jetnike so mu morali privedi v njegov zasebni kabinet. Tako se je zabaval delj časa z znamenitim ruskim reakcionarnim politikom Puriškevičem, Rasputinovim morilcem. Ta pogovor med krvnikom in žrtvijo se je vršil takole: »Kakšno je vaše mnenje o boljševizmu in o prevratu?« je vprašal Uricki. »Boljševiki se bodo obdržali petnajst let, potem pride monarhija.« »Kaj pride potem?« »Da, monarhija, o tem vas lahko zagotovim, seveda ne dosedanja monarhija in ne s carjem, kakor je bil Nikolaj, ampak idealna monarhija.« »Vi se blagovolite šaliti, Puriškevič, vi te idealne monarhije ne boste nikoli doživeli.⁷

Druga zabava načelnika rdečega terorja je bila tedenska registracija še ne aretiranih velikih knezov, članov carske hiše. Bil je v resnici trenutek, ki mu ne manjka zgodovinska veličina, ko je pravi dedič ruskega prestola, carjev brat veliki knez Mihael, stopil vsak teden pred sodruga Urickega, nekdanjega malomeščana. Veliki knez Mihael, visoke postave, širokih pleč, dedič stoletne carske hiše, se je prikazal s kraljevo točnostjo zmerom in spremstvu svojega angleškega tajnika. Uricki je stavil državljanu Mihaelu Romanovu obligatna vprašanja, na katera veliki knez ni nikoli odgovoril. Za odgovor na vprašanja malomeščana Urickega je zadostoval angleški tajnik. Ko je bil Uricki velikega kneza dovolj ponižal, ga je poslal v pregnanstvo v Sibirijo, kjer ga je potem tamošnji sovjet ustrelil. To so bile male idilične zabave zasebnika Urickega, čigar siromašno življenje je nenadno obejčala romantična luč velikega inkvizitorja. Vse življenje se je tresel pred velikimi knezi, generali in guvernerji, zdaj pa je nosil rdečo togo inkvizitorja. Igral je svojo vlogo s pridnostjo malomeščana in z zagrenjeno energijo človeka s smolo, ki mora dolgo čakati na svoje uspehe.

Važnejše so bile zarote, ki jih je moral Uricki neprestano odkrivati. Če pregledamo uradne, po boljševikih izda-

ne zapiske zarotnikov, imamo vtis, da je Čeka že v prvih dneh svojega obstoja hitro razvila neko spretnost v policijsko-političnih vprašanjih.

V resnici: že v decembru 1917 so odkrili protirevolucijsko organizacijo »Zvezo za rešitev domovine iz revolucije«, ki je imela edini smoter — strmoglavljenje sovjetske vlade. V januarju 1918 je sledila »Zarota junkerjev (kadetov)«. Istega meseca so odkrili zaroto »Zveze konstituante«, v februarju pa znamenito »Zvezo za obrambo domovine in svobode«. Potem je sledila zarota dijakov Mihajlovske vojaške akademije in nazadnje skrivnostni slučaj Lockard. S tem je bila zaključena začetna doba Čeke.

Kakšna je bila Čeka v resnici? Ali jo je vodil genij ali pa so bile vse zarote le možganski zaplodek bojazljivega sodruga Urickega? Ne prvo ne drugo. Zarote so obstojale in Uricki je bil vse prej nego genij. To je treba pojasniti. V Petrogradu je mrgolelo zarotnikov. Stari pošteni odvetniki, zdravniki, mlečnozobi gimnazijci, frontni častniki in celo dame so se spremenile v zarotnice in reševalke domovine. Tu pa tam so se pojavili celo pravi stari zarotniki, ki pa so morali v množici diletantov brez pomoči utoniti. Načrti diletantov so bili naivni. Tako so nameravali n. pr. razstreliti Smolni institut, s pomočjo nekaterih mladeničev zasesti mesto i. dr. Iznašli so tajne znake, hodili so oboroženi do zob po mestu ter mso vedeli, da so pod stalnim nadzorstvom pazljivih agentov Čeke, ki so mogli brez posebnega truda spoznati na kilometre daleč slične zarotnike.⁸ Edina pomembna protiboljševiška organizacija v tem času je bila »Zveza za obrambo domovine in svobode«, ki jo je vodil sam zarotniški mojster Savinkov. Zveza je bila tako organizirana, da je vsak član poznal samo štiri tovariše. Tej zvezi se je tudi posrečilo, da je v Jaroslavlju organizirala velik upor, ki je trajal eno leto in ki je bil zatrt le s skrajnimi napor. Izven teh zarot je še danes nepojasnjeni Lockardov slučaj. Lockard je bil angleški zastopnik v Moskvi, ki je dozdevno s pomočjo polkovnika Reilyja organiziral široko razpleteno zaroto.

D A L J E

⁸ Aldanov: Umor Urickega.

⁷ Uralov: str. 115.

D R V O J E D K A

(Der Hausschwamm, Merulius domesticus Falck)*

VOJTEH LINDTNER

Vozdu niso toliko povoljne prilike za to gobo, kar pa ne znači, da je tam redka in da je za gozdarstvo manj kvarna kakor vsaka druga goba, ki napada drevje. Kakor vsi miceri, čaka tudi ona povoljne prilike. Za njo je pogoj, da se kot obtesan les ali deska uporabi v hiši, kjer v zatišju raste naprej. Potem pa marsikdo od hišnih posestnikov ne ve, da je bil les že inficiran in da je škoda na lesu pripisati na račun drvojedke. Izključno nje, vse druge gobe skoro ne pridejo v poštev! Nemci so obračali mnogo pažnje razdejanju obdelanega lesa po saprofitih**) in pri tem razkrinkali drvojedko. Dr. Falck je posvetil vse svoje življenje samo njej, jo gojil, opazoval in skušal uničevati. Tem predhodnim raziskavanjem je sledil boj proti njej. Za njo so se na mikoloških institutih priključili posebni oddelki, kjer dajejo nasvete pri popravih prostorov, napadenih od drvojedke, poučujejo meščane na predavanjih in razpošiljajo v pouk tiskana objasnila. V teh institutih statistično vodijo škodo povzročeno po njej in izdajajo pri kupnih pogodbah strokovna potrdila, da v hiši ni drvojedke! Koliko je pri nas razširjena, mi ni znano, prepričan pa sem, da jo komaj kdo pozna, še manj pa se zna varovati pred njo.

Imel sem priliko videti drvojedko in jo leto dni opazovati v prostorih najpovoljnejših za njo in kakor v kulturi gojeno. Pokojni prof. Košanin me je opozoril, da jo je videl pred leti v kleti neke zgradbe v beograjskem botaničnem vrtu. Bilo je v septembru 1932, ko sem se podal v klet. Prvotno je bila to ledenica kralja Milana (čigar zemljišče, današnji botanični vrt, je bila njegova last). Iz podprtiličja nove zgradbe prideš po poševnih, še 2 m globlje vodečih, kar v zemljo urezanih in z

opeko obloženih stopnicah v nekdanjo ledenico. Preden stopiš na stopnice in spodaj, na kraju teh, sta še vodoravna in le po nekaj korakov dolga hodnika. Ta odelek zapirajo dvojna vrata tako zgoraj kakor spodaj, samo da so zadnja od teh iz varnosti vedno odprta, ker bi se čez prag (viden na sliki, desno zgoraj) v temi lahko padlo kar 3 m globlje, v podzemem, v publico izkopan prostor. To je nekdanja ledenica, veličine 5 krat 2 m, koje gola tla so 10 m pod zemljo, stene z opeko obložene, ter strop, 3 m debela plast zemlje, prav tako z opeko obokan, skozi katero pronica deževnica, ker so nad ledenico gredice. Manj široka, betonirana pot, pred vhodom v zgradbo, križa podzemne stopnice, zato tu deževnica od stropa ne kapa. Zaradi teh stopnic je osamljena nekdanja ledenica, v kateri se je ugnezdila drvojedka. Od betoniranih podzemnih prostorov nove sosedne zgradbe, ki itak sama stoji, je odmaknjena vsaj za 5 m. Prostor sam je pozabljen, natrpan s staro šaro, kjer železje zapada rji, les pa drvojedki. Kolikor sem videl in čital referate o pustošenju drvojedke, povsod so se našla ognjišča, od koder se je goba širila v sosesčino, posestnikom v veliko škodo. Naš slučaj pa je osamljen in redek primer, kjer slučajno zanešana drvojedka res ni mogla napraviti nobene škode, niti se kam širiti. Zato sem tudi podrobneje orisal ta prostor.

Od najnižje ležečega praga (glej sliko) je pregledna nekdanja ledenica. V svitu slabe električne žarnice, nameščene nad vrati, mi je obstal pogled na velikih zabojih in deskah, belih, čez in čez prepreženih, kakor da je nanje padal sneg. Pod zemljo, skoraj mrak, relativno hladno, zatohlo, občutek vlage, padajoče kaplje, nered in na vseh predmetih bele, stapajoče se plaitice (Mycelwatten) drvojedke, vse to je bilo tajinstveno, pravljično. Prva misel mi je bila, da pustim vse kolikor mogoče nedotaknjeno in da najdem mesto fruktifikacije, edina opora, na podlagi katere je mogoče določiti micerle. Da pridem blizu, bi moral najprej čez prag. Ali kako in na kaj? Z žepno svetilko sem osvetlil mesto; iz trhlega lesa so štrleli železni drogovi in ploče: vse križem so ležale ali pa molele deske, več ali manj pobeljene od plaitic drvojedke. Za trenutek sem pomislil, da niti eni deski ne smem zapuati in da se železna ploča pod mojo težo lahko nagne in kdo ve, če vse, kar vidim, ne zakriva brozgo.

Zavihal sem si hlačnice, zapomnil štrleči drog, katerega se oprimem ter v levi držeč svetilko skočil. Bilo je v redu, brez brozge in oblakov prahu, samo malo

*) Nemci razdvajajo *Merulius lacrimans* (Wulfen) Fries v dve biološki rasi; ono v gozdu kot *silvestris*, v hiši kot *domesticus*. Francoski mikologi je poznajo pod imenom *Gyrophana lacrimans* (Wulf.) Patouillard. Ima pa še 7 sinonimov. Za vse naj služi slovensko ime drvojedka, ki sem ga našel v Pleteršniku, kjer seveda ni zanjo naveden niti opis niti pripadajoče latinsko ime. V slovenščini pa je lastnost gobe tako pogodena, da moremo pripisati to ime, samo navedenemu *Meruliusu* in ga nobena goba bodisi od pogostih bodisi od redkih ne zasluži.

**) Ekološki pojem za glive in gobe, ki povzročajo in pospešujejo gnitje odmrlih rastlinskih delov.

sem se ugreznil; pozneje se je izkazalo, da je bilo na nekaterih mestih po 30 cm nagomilanega že sprstenelega lesa. Krčil sem si pot. Drogovi in železne ploče so bili deli starih masivnih postelj. Deske so šuštele pod nogami in se zgnetale; pokončno postavljene so se po dotiku same prelomile in se usule. Plahčice drvojedke so se širile in stapale od lesa na les, se ogibale

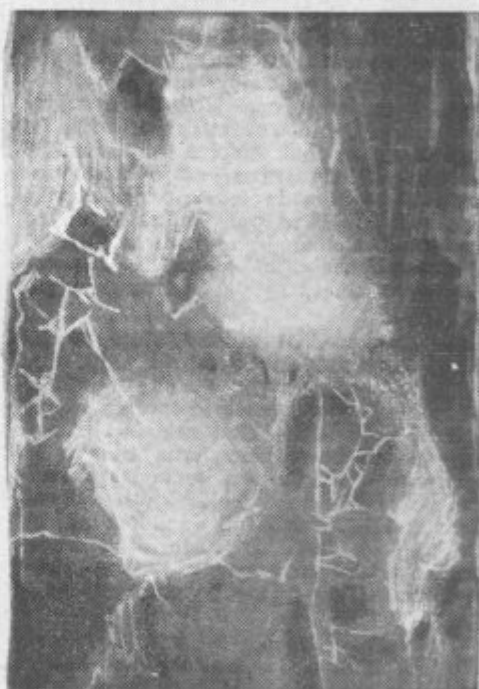
Nedotaknjen kot nekdanje ledenice: plahčice drvojedke na zabojih, deskah, podbojih in zidu

Foto V. Lindtner

železnine, se povzpele celo na zid po pajčevini navzgor ali prešle od deske naslonjene nanj ter niso bile nič manj bujne kakor na samem lesu. Tiste dni je bil ta kôt, ki ga vidite na sliki, najlepši. V nasprotnem so se plahčice drvojedke že polegale ali pa do tanke rjavkaste mreže splahnele (na sliki tudi od doljnega kraja podboja, levo in na zidu vidne) in kakor sem v teku leta mogel opazovati, je bila drvojedka sedaj tu sedaj tam in so bili le na nekaterih mestih vedno sveži štadiji. Pri toliki razširjenosti micela pa v tem prostoru nikjer in tudi pozneje ni bilo gobe. Zato sem pregledal še podboje vrat. Na prečnem tramu drugih vrat pa sem le našel poznano mi zlatorjavo gobo. Vsekako že zastarel štadij. Vdrugič se je goba pojavila šele čez pol leta in nekoliko cm vstran. To sta bili edini fruktifikaciji v enem letu, najbrže zato, ker ni bilo več prave hrane (izčrpan substrat).

Drvojedka je goba, čije micel (= vegetativni del) je izredno razvit, zato v najkrajšem času in tudi z malo vlage razdene les kakor nobena druga goba. Njen micel se razlikuje od drugih, da silil iz notranjosti lesa na površino, na zrak. Najprej kot nepravilen, gost preplet belih niti in vlaken tesno se prilagajajočim podloge. Pozneje požene iz njih gosto žarkovje najfinejših vlaken, ki dosežejo višino skoro 1 dm. Nemci imenujejo tak micel »das Luftmycel«, uporabljajo pa baš za drvojedko še »Mycelwatten«, ker je res tako fino in belo, da sliči vati. Ako sežeš z roko preko, tedaj se čuje kot šuštenje milnice; na prste pa se lepijo cunjasti ostanki splahnelega micela; plahčice so ta-

ko nežne, da jih na noben znan način ni mogoče konservirati ali fiksirati. Te plahčice so za drvojedko biološke važnosti in ne prenesejo najmanjšega prepaha. S kosom lesa prenešene v sobo se že čez nekaj ur poležejo, splahnejo in ni jih več. Zato se morejo bujno razviti le v zaprtih brezvetrnih prostorih ali vmes med opeko in deskami ali pod parketi in sličnimi mesti v hiši. Zato drvojedka dolgo časa ni vidna, zlasti še, če je les enostransko pobarvan ali lakiran; tanek sloj teh prevlak je vendar dovolj jak, da ohrani desko gladko kakor nepokvarjeno, zdravo. Le na vlažni notranji strani se razkrajja les, ki kaj hitro zgubi vso svojo trdnost; deska se pači (wirft sich) in razpoka v majhne kocke, če se poleti izsuši; vedno bolj postane palasta (morsch) ter se nazadnje v roki skruši (zerbroeckelt) in v prah razpade, če jo le malo stisneš. To je vse rezultat vegetativnega micela v notranjosti lesa. Na plano pa izbije micel, kadar pre-

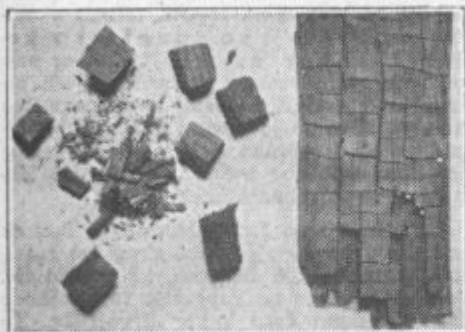

Podboj vrat: iz prepleta rasejo plahčice drvojedke (Približno $\frac{1}{4}$ naravne velikosti)

Foto V. Lindtner

ide v fruktifikacijo — gobo. Ona je mesnata in plošnata, par mm visoka, more pa doseči v širino celo 1 m. Površina je iz vituhastih labirintov in globelic, z vzvišenimi grebeni in robovi. Najmlajši labirinti so tesnejši in izrazitejši, leže vedno proti periferiji in so najlepše zlatorjave barve. Ta barva poteka od zrelih spor, ki obarvajo površino gobe na mestih, na katera jih na-

nese le lahen prepah v večji količini. Rob gobe pa ostane vedno vegetativni micel, zato je bele barve in sploh njemu sličen. Zamislite labirinte izpolnjene s prečnimi pregradami zelo na gosto, robove pa še raztegnjene v višino, tedaj dobite iste cevke, ki so skupne vsem kresilnim gobam Polyporoideae in gobanom (Boletaceae). Drvojedka je torej na nizki stopnji poliporoidej, še brez vratu in klobuka, po-

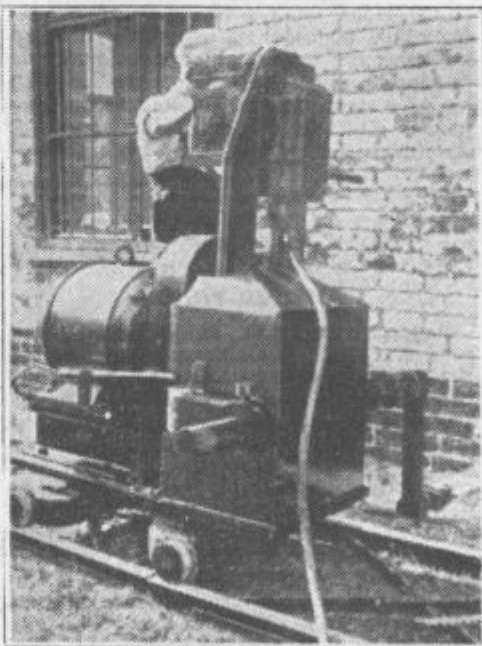
Od drvojedke razdejan les razpada v kocke in prah

(iz Fr. Kallenbach: Hausschwamm-Merkblatt, 1932, št. 17)

dobna skorji, ki se širi tako na horizontalni kakor na navpični podlagi. Če je zrastle na navpični steni, se izecejajo na površini gobe kapljice vode, ona solzi (der traenende Hausschwamm). Mogoča je solzavost, kadar ima goba v sebi preveč vode in je zrak prenasičen vodene pare; seveda so za to potrebne do himenialnega sloja posebne stanice. To je lastnost, ki jo imajo tudi druge gobe, vendar ne vse.

Dva važna pogoja, pod katerima drvojedka uspeva, sta torej namakan les v zaprtih prostorih. Podprtiličja, kleti, drvarnice se malo zračijo in so zato lahko stalno vlažne, če deževnica takoj poleg hiše pronica v zemljo, če se v dvorišča stalno sipa vodo, če pride skozi razpokan trotoar v zemljo več vode, kakor pa jo more skozi beton izhlapeti itd. V bližini vodovodnih pip v kopalnicah, pralnicah, kuhinjah, tudi v straniščih se mora računati z vlago. Kaj hitro se v te prostore zanese drvojedka. Bodisi že z lesom, kakor tramovi, podboji, ki so skoro neobhodno potrebni in vdeleni v zid, bodisi z zaboji, v katerih se čuva krompir in dr. Tudi s premogom se zanese v hišo. Prav gotovo raznašajo trose tudi raznovrstne žuželke. V kletih je navada, da se še na stara drva polagajo nova polena, tako da se stara nikoli ne porabijo ter se ognjišču drvojedke ne pride na sled. Najhujše pa je, če se na golo zemljo neposredno polože lesena tla na pr. v kletih, garažah in na vasi v gasilnih domovih, telovadnicah itd. Zadostuje, da je v hiši les samo v enem kotu stalno namakan ali vlažen. Od teh mest ali do teh se drvojedka širi včasih po do prst debelih, čvrstih ko-

nopcih (micelih, tedaj rhizomorpha imenovanih), probija zid, če je med opeko le količkaj prostora. Zlatorjava površina gobe se pojavi kje daleč od tega izhodišča, mogoče pri sosedu, ki bolj pazi na svojo last in se čudi, da se te nadlege ne more iznebiti. Da pa včasih vendar pri vsej tej malomarnosti ni najti ne samo gobe nego tudi drvojedke, je pomanjkanje tretjega činitelja — optimalne temperature, ki je dokaj visoka, malo izpod in mnogo iznad 20° C. Drvojedka tim hitreje kvari les, če je optimalna temperatura skozi celo leto. V nekdanji ledenici je bila od maja pa do konca novembra med 17° in 21° C tudi ko je bila dnevna temperatura poleti 38° C v senci. Zaradi te povoljne temperature, dovoljne vlage, niti najmanjšega prepaha in pa same okolnosti, da je v ledenici imela drvojedka prosto postavljene zaboje za hrano, so se njene platicice bujno širile kar na površini desk, na planem. Drugače pa so te platicice vedno skrite med zidom in deskami ali med desko in zemljo ali dvema deskama.

Stroj za rezanje zidu: v špranje se vtaknejo svinčene plošče, ki zabranjujejo širjenje vlage

(iz Fr. Kallenbach: Hausschwamm-Merkblatt, 1932, št. 28)

V stanovanju se drvojedka le slučajno zapazi. Palaste deske v tkzy »dilah« in pa udrta lesena tla so vedno dokaz, da je les izgubil svojo trdnost po razdejanju drvojedke. Z gotovostjo pa se prepozna, če se odtrga deska, po žarnatem (strahlig), belem prepletu ali debelejših konopcih micela, po platicah in če fruktificira po zlatorjavi gobi. Običajno se odstrže goba in slabe de-

ske nadomeste z novimi. Toda to je popravilo, ki se mora vsako leto obnavljati. Za trajno odstranjenje je treba:

1. poiskati ognjišče drvojedke;
2. od tu in pa kamor vodi sled odstraniti vse lesene dele;
3. presušiti zid in tudi v bodoče paziti na to, da so prostori prezračeni;
4. namestiti kolikor mogoče malo lesenih delov tja, kjer se mora računati z vlago;
5. neobhodno lesene dele impregnirati s kemičnimi proizvodi, ki so se izkazali kot zanesljivi in se dobe pod imeni: Antorgan, Barol, Basilit S. S., Floralsil, Xylamon pasta.

Sredstva so različne sestave in za različne prilike. Toliko naj bo rečeno, da so ali soli in brez duha ter se uporabljajo za notranje prostore, za vnanje pa so zaradi katranovih primesi jakega duha. Ker ima vsaka svoje prednosti, se z nepravilno izbero lahko veliko greši. Naštevati napake, mi je nemogoče, ker zahteva vsako popravilo, to je cel kompleks prostorov vsak zase čisto svoje mere pazljivosti, poleg tega pa je treba imeti pred očmi odstranitev ekoloških pogojev za uspevanje drvojedke, kar more poznati samo mikolog, ki mu je znana tudi biologija drvojedke. Le mikolog je v stanu določiti predložena mu rizomorfa, da-li so od drvojedke, često od *Armillaria mellea* (glej Beg: Naše gobe sl.

51), redkeje od druge gobe ali pa — drevesne korenine. Tudi navadno plesen lahko laik zamenja z drvojedko, ker ne ve, da imajo plesni, vedno z vrha gledane rume, zelene ali rdeče kapice, kot drobne pičice na koncu hife (konodiofora).

Zahteval sem, da se iz ledenice v botaničnem vrtu vse iznese in seže. Ko so delavci prišli in hoteli dvigniti na videz cele zaboje, so se začudeno spogledali, ko jim je v rokah ostala sprstena masa in so se zabojni na mah brez ropota razsuli v vlažen prah. Morali so odnašati v košarah kakor zemljo! Kolikor sem po spraševanju mogel dognati, so bili zaboji že leta 1912. na tem mestu, zapuščen in neporaben pa je prostor kakih 25 let. Sicer pa bi drvojedka v ledenici čez nekaj let sama od sebe izginila, ker ne bi bilo zanjo več potrebne hrane.

Če primerjamo čas in razdejanje lesa na eni strani po drvojedki na drugi po žuželkah oziroma njih ličinkah, ki grizejo les, tedaj ti zdaleka ne napravijo toliko škode in v kratkem času kakor drvojedke. To dokazujejo naše starinske skrinje, če so bile postavljene v lesenih bajtah na gola tla. Če pa je ognjišče zadimilo kuhinjo in izbe in se je po tramovih in zidu polegel dim, to je bilo našim očakom preprosto in sigurno sredstvo zoper drvojedko.

DNEVA NE DOVE NOBENA PRAPKA

ARTHUR PINERO

Angleški dramatik, ki je močno slovel pred Shawom in Galsworthyjem, sir A. Pinero, je izdihnil v londonski polikliniki pod operacijskim nožem. Imel je 80 let. Prišel je svojo kariero precej skromno: za dramski svoj prvenec je dobil par narokavnih gumbov, za drugo dramo pet funtov, za tretjo pa mu je Irving nakazal 50 gvinej. Prvi njegov resnični uspeh pomeni »The Schoolmistress« (1884). Poslej je skoro 30 let dobavljal igrokaze, ki so šli po stokrat zaporedoma prek odra. Avtorske pravice so mu vrgle velikanske vsote v Ameriki in Angliji. Vitez je postal leta 1909, ko je z delom »The Second Mrs Tanqueray« dosegel višek svojega triumfa. k

RUDOLF VON TAVEL

(1866—1934)

Ob koncu 1. 1934 je v vlaklu zadela kap uglednega švicarskega pisatelja Tavela iz Berna. Po visokošolskih študijah v Lausanni in Lipskem, Berlinu in Heidelbergu je dr. Tavel dolga leta urejal dnevnik »Bernener Tagblatt«, bil vmes tajnik Zavarovalne družbe, pred smrtjo pa glavni urednik ilustriranega obzornika »Die Garbe«. V nemščini je objavil roman »Die hei-

lige Flamme«, sicer pa je pisal največ v bernskem podnarečju: tako mnogoštevilne gledališke igre, romane, n. pr. »Der Störn von Buebärg« (1909) in celo vrsto priljubljenih povesti, od katerih najbolj slove »Jä Gäll, so Gett'se. k

EDINSTVEN DNEVNIK

Najmičnejši dnevnik na svetu je pač oni, ki se je pričel lanskega novembra izdajati v Kulski tundri na Ruskem. Tundra je tista neizmerna in skoro puščavska pokrajina, ki se razprostira na severu od polotoka Kanina do polotoka Jaljala ob Karskem morju. Ločena je od omikanih pokrajin ter nudi prebivalstvu le borna sredstva. Pozimi živijo ljudje zaprti v svojih napol podzemskih bivališčih in po cele mesece jih ni na izpregled. V Kulu so torej pričeli objavljati list »Tundrske novice«, pisane z roko v enem samem izvodu. Poleg besedila vsebuje ta publikacija več stolpcev nepopisanega papirja, kamor napišeš najnovejši zanimivi dogodek. Zadnji čitatelj vsake vasi mora potem v hudi mraz in nesti edino številko mikavnega časopisa v sosednje selo. k

I Z U M I V N A R A V I

Narava ima milijone izumov, ki niso prijavljeni pri nobenem patentnem uradu, čeprav ne zaostajajo po svoji genialnosti prav nič za velikimi človeškimi izumi. V mnogih primerih so človeški izumi celo enostavni posnetki naravnih.

Kdo je prvi izumitelj plinskih napadov?

Človek ne, kajti nekaj podobnega je poznala narava že tisočletja pred človekom pri tako zvanih muškatnih hroščih. Te male živalce so opremljene s pripravami za proizvodnjo pravih vojnih plinov. Hrošč

lahko odda deset do dvanajst učinkovitih ostrih streliv. Če se postavi večje število muškatnih hroščev v bran, je njih vedenje nemalo slično vežbi človeškega plinskega bataljona.

Kit podmornica

Tudi podmornice imajo v naravi svojo prapodobu. Kiti se kakor te potapljalne ladje lahko dalj časa držijo pod vodo. In kadar so v globini, se ravnaajo kakor človek v podmornici. Okoriščajo se namreč s svojim rezervoarom za kisik. V nekih žilah ima kit cele zaloge okisane krvi, ki jo uporablja samo tedaj, kadar se ne mo-

KMEČKO DEKLE

N A Š J E Z I K

NAPISANO ALI NAPISANO?

DR. FR. TOMŠIČ

re okoristiti z drugim zrakom. Zgodilo se je, da so ranjeni kiti ostali celo poldrugo uro pod vodo, samo s pomočjo teh kisikovih zalog. Kadar pridejo spet na površje, tedaj vidimo, kako spuščajo nabrani ogljikov dvokis v podobi parnega curka. Njih tanki se spet napolnijo s kisikom in živali so pripravljene za novo potapljanje. Nizkih vodnih temperatur se branijo z debelo plastjo tolšče pod kožo.

Umetna megla sip

Najnovejši patent obrambnih umetnih megel ima nekaj vzporednega v napravah, ki omogočajo sipam, da se sovražnikom odtegnejo z oblakom črne tekočine. Ta tekočina, ki jo uporabljajo ljudje za izdelovanje sepiaste barve, ima tedaj podobno vlogo, kakor oblaki zaščitne megle, v katero se zavijajo moderne oklopnice.

Čebelino želo

Čebelino želo je izum, kakršnemu pri ljudeh ne najdemo para. To želo ima namreč lastnost, da samo od sebe prodira v kožo napadenega sovražnika še potem, ko se je odtrgalo od čebelinega telesa. Želo sestoji v glavnem iz dveh ostrih klin, ki imata celo vrsto kavljev. Zadostuje, da zapiči čebela želo sovražniku samo do enega ali obeh skrajnih kavljev v telo, pri tem prične delovati neka mišica, ki poganja obe klini izmenoma globlje. Istočasno se odpre mošnjiček s strupom in izprazni svojo vsebino v rano.

Kako stoji štorcklja?

Na hoduljah ni lahko hoditi, še manj pa stati, posebno če imajo v sredini sklep, kakor hodulje-štorcklje. Kadar spi štorcklja na eni sami nogi z glavo pod perutmi sredi vode, je to videti precej tvegano podjetje, ki se mora vsak trenutek končati s tem, da se bo ptica prevrnila v vodo. A do te nezgode nikoli ne pride. Zakaj? Zato, ker ima štorcklja v tem sklepu genialno preprosto napravo. Pri takšnem počivanju se namreč zgornji del noge zarine v spodnjega in mišice si lahko počijejo, ker nosi vso težo telesa okostje.

Že teh nekoliko primerov, ki bi jih lahko pomnožili v nedogled, nam dokazuje, kako genialne rešitve je narava našla za mnoge težavne naloge.

J. Šn

ALKOHOL IN POTOMSTVO

Prof. Seiffert iz Freiburga je preiskal 3700 otrok, da bi videl, kakšen vpliv ima pitje alkohola na razvoj potomstva. Pri tem je prišel do presenetljive ugotovitve, da so otroci iz vinorodnih krajev ne samo večji in težji, temveč tudi odpornejši in duševno živahnješi. Otroci staršev, ki niso pili, so imeli manjše prsne koše in so bili bolj občutljivi za bolezen.

Pri trpnopreteklih deležnikih v slovenščini običajno ne delamo občutnejših napak v naglaševanju. Vendar se v zadnjem času v govoru izobražencev pogosteje sliši napačna oblika napisano poleg pravilnega napisano. Videti je, da se pri tem upošteva neko napačno pravilo, kakor da se trpnopretekli deležnik v vsem ravna po nedoločniku. Znano je, da se ta deležnik dela iz nedoločnikove osnove. Manj znano pa je, da v naglasu ne odločuje nedoločnikova osnova, ampak sedanjikova. Nekaj primerov nas takoj pouči o tem: ceniti, cénim, cénjen; kupiti, kúpim, kúpljen; zmekniti, zmáknem, zmáknjen; zbuditi, zbudím, zbudjén; pozlatiti, pozlatím, pozlačén itd. Primer spleten (-na) ne sme motiti, ker vemo, da je sedanjik spletem mlajša oblika, na kar kaže široki vokal v osnovi.

Ker se sedanjik k napisati glasi napišem, je jasno, da je pravilna oblika napisan, -a, -o in da gre napisano na račun neke v knjižnem jeziku v tem primeru nedopustne analogije. Slovenščina ima namreč v svojih dialektih 2 vrsti nedoločnikov, daljšega in krajšega, ki se danes po številu zlogov sicer večinoma ne ločita več, ker je v daljšem nedoločniku končni -i podlegel sili moderne vokalne redukcije in onemel. Močno pa se razlikujeta po naglasu, in to v vseh primerih, kadar poudarek ni na korenu. Daljši nedoločnik ima pred vsem gorenjščina, krajšega pa poleg drugih narečij goši dolenjščina, ki pa tu in tam tudi pozna daljšega, prim. gorenjsko žvèt, prošit, spát proti dolenjskemu žívt, próst, spát. Iz dialektov je ta dvojnost v naglaševanju prodrla tu v knjižni jezik, močno zlasti pri glagolih V. vrste: gíbati in gíbatí, písati in písati in seveda tudi obratno za prvotno čakati analogično čakáti, grábiti in grabíti, čúdití in čúdití. Ker torej v knjižnem govoru omahujemo med gorenjščino in dolenjščino — da o vplivu drugih slovenskih narečij ne govorim posebej — govorimo sedaj písati, pa takoj za tem písati, se je to omahovanje analogično in po napačnem sklepanju preneslo tudi v trpnopretekli deležnik.

Po omenjenem je pravilno, če v Zdravi Mariji molimo blagoslovljén in blagoslovljéna, ker se sedanjik gláši blagoslovlím. Imamo sicer tudi izjeme od tega pravila, vendar so redke: strđím, štífen; podárim, podárjen; razsrđím, razsfjen; oživím, oživljen; pošljem, poslán; obiščem, obiskán; preórtjem, preorán.

TRGOVSKI POMOČNIK, SLAVEN KARIKATURIST

Nedavno se je preselil k očakom Georges Goursat (žorž gursá), znan po svojem psevdonimu Sem. Njegov oče, živilski trgovec v Périgueuxu, ga je dal vzgojiti pri je-

zuitih in nadarjeni dečko je končal pravne nauke na vseučilišču v Bordeauxu. Toda zgovornost ga ni mikala, zato je rajši stopil pri očetu v trgovino kot prvi komij.

Da bi zabaval razne osebnosti rodnega mesta, je s svinčnikom risal njih obraze. Skoraj je zaslovel po vsej pokrajini. Risanje in borjenje mu je bilo najljubše razvedrilo. Ker je bil petičen, je krenil v Pariz in si vzel za umetniško ime Sem. Takrat je bil v modi karikaturist Cham. Goursat je hotel označiti, da misli z njim tekmovati. Uspel je na mah in se takoj priljubil pri Parižanih in Parižankah. Ne more se sicer primerjati z Daumierom, ki je bil veleum, niti s Foranom, velikim humoristom; a po pravici se postavi ob stran možem, kakršni so Cham, Caran d'Ache (karandaš = svinčnik, v ruščini) i. dr.

To vam je bil buren, ognjevit možiček, ki se je rad selil, a najrajši je bival v gosposkih krogih. Včasih so naleteli nanj v malovredni družini.

»Ah, kaj!« se je tedaj namuzal. »obe moji sestri sta redovnici. Zame lahko molita, saj drugega dela tako nimata.«

Ali ga bo dosegel v popolnosti oni ljubljanski brivski pomočnik, ki je lani zamenjal svoj brivski čopič s slikarskim? J. B.

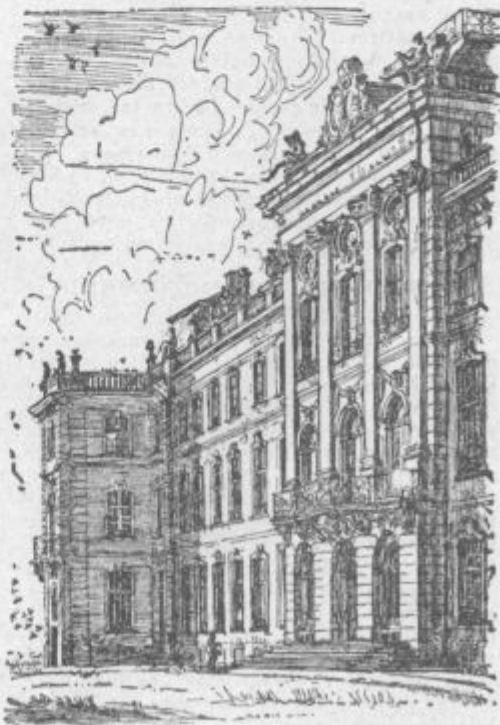
CHARLES LAMB

(1775—1834)

Ob koncu minulega leta so s cerkveno slovesnostjo in a pojedino proslavili stoletno osmrtnico tega znamenitega angleškega pisatelja, letos bi mu pa lahko omenili rojstno 160letnico. Ch. Lamb (reci: Carlz Lem) je bil dolgo časa tajnik pri »Društvu Vzhodne Indije«. Z brezmejno pozornostjo je skrbel za svojo sestro, ki je v blaznosti ubila svojo mater. Ker tistikrat slaboumnih še niso vsekdar zapirali, si je nesrečnico naprtil on sam.

Odlikoval se je kot kritik, dramatik, pripovednik. Stejejo ga med prvovrstne zastopnike šegavosti. Njegov slog je živahen in šaljev. Pomenek z njim je nudil izreden užitek. Čudno je, da je bilo najti toliko duhovitosti pri možu, čigar vnanost je francoski kritik Philarète Charles (Filaret Šál) takole očrtal: »Vstopil je star možakar; samo glava se mu je videla, potem široka pleča, potem drobeno telo in naposled dve umetniško šibki nožici, ki ju je bilo komaj mogoče zapaziti. Pod pazduho je imel zelen sončnik, na očeh pa prav star klobuk. Dovtip, milina, otožnost in veselost, vse to je v potokih sršelo iz te nenavadne postave.«

A.

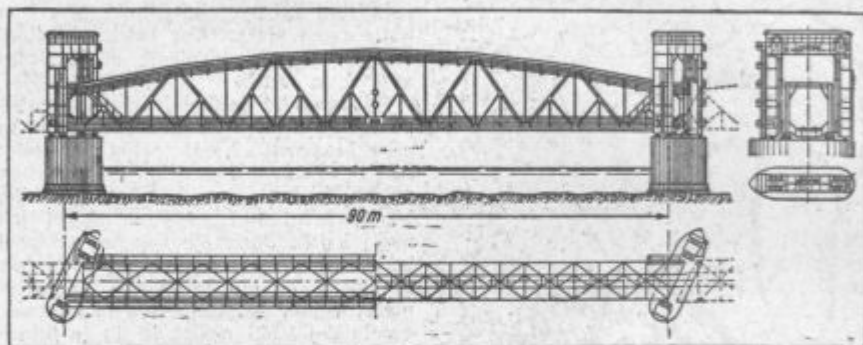
W. Giese: STARI GRAD

TEHNIČNI OBZORNIK

DVIŽNI MOST Z ELEKTRIČNO OSJO

Rečni mostovi z mnogimi podstavki so velika ovira ladijskemu prometu. Kajli če se zajezi večja ladja med nosilna stebra, jo le težko osvobodimo iz precepa. Plovba pod takimi mostovi zahteva precejšnjo pazljivost in opreznost. Ni čuda, da so inženjerji že marsikateri stari most popolnoma porušili in zgradili višjega, z večjimi prostimi loki. Zanimivo rešitev »prezidavec« so ne-

go, sta opremljena motorja z električno osjoc, ki se je pri sličnih napravah že vedno obnesla. Električna os obvlada v električnem stiku, ki ima za posledico absolutno sinhronizacijo motorjev ter z njo popolnoma enakomerno dviganje. V primeru, da nastane pri dviganju na eni strani zastoj, na primer zaradi zledenosti, slabega mazanja ali druge mehanske ovire, zastane neovirani motor dotlej, dokler prvi težkočo ne pre-

pravno našli inženjerji ter jo s pridom uporabili pri magdeburškem železniškem mostu čez Labo. V tem slučaju niso most podrli, marveč so ga le tako močno ojačili, da je postal srednji stebel odveč. Zato so ga enostavno odstranili. Ker pa je bil na ta način »okrajšan« most še vedno prenizek — onemogočal je plovbo ladjam pri naradni reki — so ojačili tudi nosilne stebre ter vdělali vanje dvizno napravo, ki more v potrebi dvigniti osrednji lok mostu 3 m visoko.

Most dvigujeta dva elektromotorja, ki sta nameščena na omenjenih stranskih stebrih ter nista v mehanski zvezi. Da ne bi pri dviganju prešel most v nevarno poševno le-

mag; nato se šele nadaljuje dviganje ali spuščanje. Električna os je zelo rahločutna ter prepreči nagnjenje loka že v nastanku.

Naravnejša bi bila uporaba mehanske osi za dosego sinhronizacije obeh motorjev, vendar bi morala biti zaradi ladijskega prometa vdělana mehanska os globoko pod vodno gladino ali zelo visoko nad njo. Njena naprava bi predelavo mostu bistveno podražila. Zato se ne smemo čuditi, da je v tem primeru nadomestila težko in okorno os cenejša in sodobnejša električna, ki ji kar se njenega delovanja tiče, ni moči prav nič oporekati. (tma)

KONGRES NA GRAMOFONSKIH PLOŠČAH

Glavna težava mednarodnih kongresov je obetajala v tem, da so bili govori in predavanja, ki so jih imele posamezne sekcije, dostopne le ozkemu krogu udeležencev. Razen tega je bilo mnogokrat stenografom nemogoče zapisavati govor v jezikih, ki jih niso obvladali.

V tem pogledu je našel letošnji mednarodni kongres za gradnjo cest, katerega so se udeležili najpomembnejši strokovnjaki iz vseh krajev sveta, zanimivo rešitev.

Prvikrat so posneli vse govore in debate na gramofonske plošče. Na ta način so bili prihranili nagrade stenografom, ki bi jih moralo biti zaradi množice nastopov in jezikov precejšnje število. Močli so tudi mirno in udobno sestaviti poročila, ki naj bi bila dostopna vsem 42im narodnostim, ki so se udeležile kongresa.

Gramofonske snimke so morali napraviti v dveh ločenih dvoranah v dveh dneh. V to svrhu so uporabili dva stroja za rezanje plošč v skupno štiri mizami. Dvojne priprave so bile nujno potrebne, če naj bi bili govori posneti brez odmorov. Dela inženjerjev so bila uspešna. Vse govore so z izjemo polminutnega pomenka, ko je nastala majhna motnja, brezhibno posneli na 250 ploščah s premerom po 30 centimetrom.

Posebna prednost opisane metode je v tem, da je mogoče vsako nejasno mesto poljubno mnogokrat ponoviti. V nasprotju s tem je beseda, ki jo stenograf izgubi ali napačno razume, nenadomestljivo izgubljena.

Ko so po končanem kongresu predvajali kongresistom odlomke iz posameznih plošč, so bili le-ti presenečeni zaradi jasnosti in barvitosti posnetih govorov. (tma)

ČLOVEK IN DOM

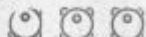
OGREVALEC VODE

Skoro polovico v kuhinji porabljenega plina rabimo za segrevanje vode. Vendar je običajni način segrevanja vode v loncu precej negospodarstven, ker se polovico kurilne vrednosti plina izgubi. Zaradi tega pomeni precejšnji napredek priprava, ki segreva vodo kar v cevi ter koristno izrabljuje nad štiri petine gorilnega plina.

Priprava sestoji iz sobnemu grevcu podobne lamelirane rešetke, skozi katero teče voda. Pod rešetko je nameščen podolgovat gorilnik, ki vodo v času, ko se leta pomika skozi cev, segreva. Ker moremo pripravo pritrditi na mesto vodovodne pipe — opremljena je namreč z dvema pipama, iz prva priteče segreti, topla voda, iz druge pa mrzla voda neposredno iz vodovodne napeljave — nam njena namestitvev ne dela preglavje. Tudi se v cevi ne more voda preveč segreti. Pipa za spuščanje vode je nam-

reč tako spretno zvezana s plinskim petelinom, da gori plamen pod sploščenimi cevmi le tedi, ko je odprta pipa.

Priprava nam more dati v eni minuti šest litrov vode segrete od 10 do 35 stopinj ali tri litre vode segrete od 10 do 60 stopinj Celzija. Ker je mogoče toplo in mrzlo vodo z obeh pip združiti, nam daje opisana priprava toplo vodo, segreto na poljubno zmesno temperaturo.

R A D I O

Po zadnjem poročilu »Zvezne komisije za promet« (Federal Communications Commission) posnemamo, da imajo Zedinjene države 46.930 oblastno dovoljenih amaterskih radiooddajalcev. Tolikšno število oddajalcev nima namreč ves ostali svet skupaj. Vzrok tej visoki številki je tehniška usmerjenost ameriške mladine, ki jo izdatno podpira radio industrija.

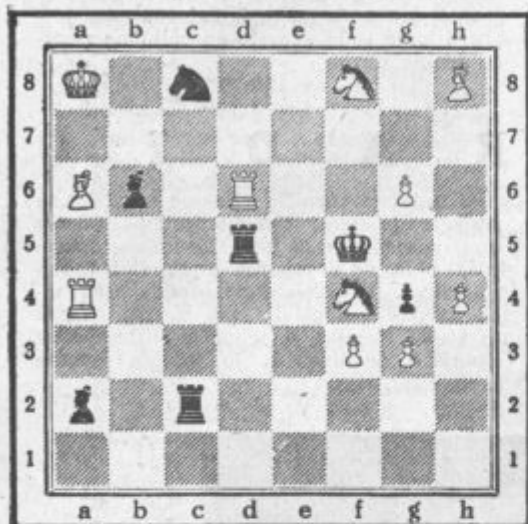
Filmska nada: Karola Höhn

PROBLEM 107

R. Prato

»Il Problema«, prva nagrada.

Mat v dveh potezah.

Rešitev problema 105

1. De3—h6+, Kh8—g8, 2. Dh6—g6+, Db2—g7, 3. Dg6—f5! Zelo poučna pozicija prisilnih potez.

Rešitev problema 106

1. Sb3—a5, Sc3×d5(a) 2. Dg3 mat. 1... Sb4×d5(b) 2. L×c7 mat. 1... D×d5(c) 2. Lf7 mat. 1... L×d5(d) 2. Lh5 mat. Lepa konstrukcija z vsestransko vezavo.

ZA MISLEČE GLAVE

201

Številke in zvezda

Številke 1 do 36 napišemo na posamezne liste in položimo te potem v poljubnem vrstnem redu tako, da predstavljajo šestokrako zvezdo s šestimi številkami v vsakem kraku. Središče je prazno. Nekoga iz družbe pozovemo, naj si zapomni poljubno številko s te zvezde. Kako moramo v drugič postaviti zvezdo, da bo mogoče z navedbo kraka, v katerem je številka, to najti?

202

Dediščina

Dva očeta in dva sinova so podedovali skupaj 300 zlatnikov, ki so si jih razdelili v enakih delih. Kako je mogoče, da je vsak prejel točno 100 zlatnikov?

203

Problem iz železniške tehnike

Zakaj vozi pri gorskih železnicah na zobčaste tire lokomotiva vedno za vlakom?

Rešitev k št. 198

(Bistroumni rokodelce)

Mož je napisal ime z velikimi črkami napično.

Rešitev k št. 199

(Nekaj, česar Ljubljancani ne vedo)

Ne 12., temveč 16krat.

Rešitev k št. 200

(Zimski problem)

Mokra rokavica je toplejša, ker ima temperaturo vode (nad 0 stop.), dočim ima suha rokavica zračno temperaturo —4 stopinje.

NEKAJ ZA VSE

Nohti nam zrastejo vsako leto za okroglo 5 cm.

Četrť kilograma govedine ima toliko beljakovine v sebi kakor sedem jajc.

Človeško srce udari vsako uro približno 500 krat.

Krvno telesce prepotuje telo na dan kakšne 4000 krat.

V temni in tihi spalnici spimo neprimerno globlje, bolje in dalje nego v svetli sobi, v katero vdira trušč s ceste.

NEDOLŽEN OBRAZ

H U M O R

Laskavo priznanje

»Ali ste že čitali moje pesmi?« — Da, med njimi sta dve, ki bi ju Prešern ne mogel spesniti.« — »To je laskavo priznanje. Kateri pa sta ti dve pesmi?« — »Tista o kinu in tista o radiu!«

Tujke

Gospa Kozamurnikova čita v listih: Zbesnel ciklon! 200 ljudi mrtvih! — Da, da, te stvari bi morali končno prepovedati! Zadnjič bi me eden tudi kmalu podrl!«

Srečnejši

»Jaz pišem humoreske, moja žena pa dela zanje slike.«

»Potem si srečnejši od mene... jaz namreč slikam, žena pa dela humoristične opazke!«

Čarovnik in ura

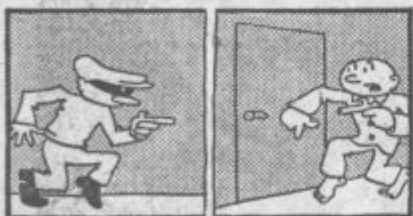
Janez je posodil čarovniku svojo uro. »In sedaj,« je zaključil čarovnik, »lahko slišite svojo uro tiktakati v tem kosu blaga. Ali ste zadovoljni?«

»Zadovoljen?« pravi Janez. »To je pre-majhna beseda. Ura je bila namreč že tri tedne pokvarjena!«

»Ako je tvoja mati dolžna hišnemu gospodarju 200 Din, trgovcu 100 Din in branjevki 50 Din, koliko mora potem plačati?«
»Prav nič, gospod učitelj, — kajti potem se preselimo!« (»Matine«)

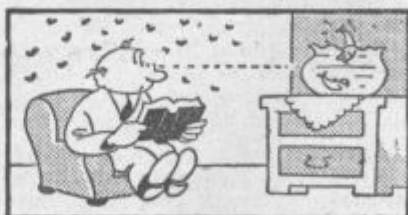
TRIP TRAP

Dva strahopetca

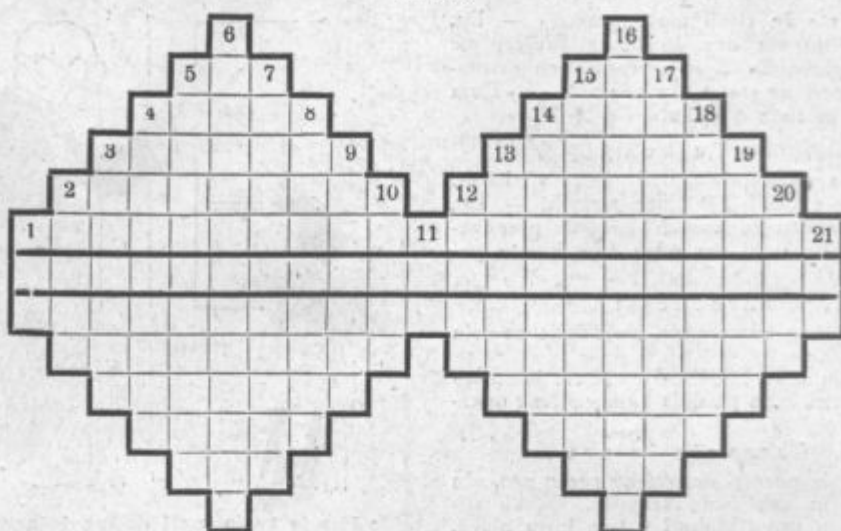
TRIP TRAP

Mušja nadloga
Pametna misel
Takoј izvedena

Križaljka z obratnicami

Crassus

Navpič: 1. drugačna oblika srbske besedice »evo«, 2. ženski pridevnik imena »Ana«, 3. bel hlebec, 4. ugrabim (lat.) + razbojnik, 5. zopet sená neseš, 6. orel (latinsko, v naši pisavi) + valivka, 7. vzklik, Adrar (afriška krajina) + daje, 8. Miro mamim (slepim, begam), 9. spočít (3 črke) + gorenjski priimek, 10. priimek senatorja dr. Janka iz Dečje Vasi, 11. Slovák, Slovan (madžarsko), 12. glas ukajočega, 13. mutast + zadnja beseda v očenašu, 14. tožilnik

besede »ret« + noter, 15. Šimen, ali nemj? 16. mar ni lese, Veselin?, 17. Milova izberem (Stefan Milow, z meščanskim imenom St. von Millenkovich, roj. 9. marca 1836, v Oršovi; nemški pesnik), 18. potuje Ramor, 19. mednarodni pomožni jezik (3 črke) + hodi, 20. izpij (lat. od ebibere)!

Vodoravno v srednji vrsti: vprašanje Jani, ali naj dirjata v arhiv. Vse vrste so obratnice, t. j. čitajo se v obe smeri enako.

RESITEV KRIZALJKE V ŠT. 2.

Kamenevu vene mak; Zaka, znan, seme, stet, Sana, stet, Sava, ogug, tava, otet, mana, njej, Gama, urar, soko.

RESITEV NAGRADNE KRIZALJKE V BOŽIČNEM ZVEZKU:

tkah akt, jamamaj, amo Roma, sev oves, Evo love, ilo doli spi Cips, olililo, rotator, Pleyel P., svatavs, čin Oruč, a ni Nina, ker Urek ave reva, Ant Etna, a Loyola. — Harold Clayton Urey.

Za nagrado v obliki knjige so bili izzrebani: Rade Božović, podporočnik kolesarskega bataljona; Ernest Podpečan, ključavničar, Ljubno ob Sav. dolini, in R. Listić(?) v Skoplju

A N E K D O T E

Ena pot

Francoski kralj Henrik IV. je nekje vprašal gospodično, ki mu je bila silno všeč, kako bi jo mogel obiskati v stanovanju.

— Skozl cerkvena vrata, je menila skromno čednostna zastopnica nežnega spola.

E. Urbahn: Naš stari medved (lesorez)